

Opetuslapset Markuksen evankeliumissa sosiaalisen identiteetin näkökulmasta

Jarkko Hyvärinen
Uuden testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution –
Tekijä – Författare Jarkko Hyvärinen		
Työn nimi – Arbetets titel Opetuslapset Markuksen evankeliumissa sosiaalisen identiteetin näkökulmasta		
Oppiaine – Läroämne Uuden testamentin eksegetiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 54
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkin Markuksen evankeliumin kuvausta opetuslapsista ja erityisesti sitä, minkälainen kuva heistä muodostuu sosiaalisen identiteetin näkökulmasta. Lähtökohtaisesti Markuksen kuvaus opetuslapsista näyttää ristiriitaiselta. Esimerkiksi Jeesus opettaa heitä henkilökohtaisesti, silti he ovat ymmärtämättömiä. Markus ei myöskään käytä täysin yhdenmukaisia termejä opetuslapsista. Välillä heidät nimitään oppilaiksi (μαθητής) ja välillä taas kahdeksitoista valituksi (δωδεκα). Lisäksi Markus tuo esiin kolmen opetuslapsen muodostaman sisäpiirin ja korostaa erityisesti Pietarin asemaa. Tutkimukseni pääkysymys on, millainen kokonaiskuva opetuslapsista muodostuu sosiaalisen identiteetin näkökulmasta, kun tarkastellaan näitä opetuslapsiin viittaavia termejä erikseen. Koska messiassalaisuus liitetään Markuksen evankeliumissa vahvasti opetuslapsiin, sivuan tutkimuksessani myös tätä teemaa.</p> <p>Tutkielmani pohjautuu sosiaalisen identiteetin näkökulmaan, jonka lisäksi hyödynnän myös Bruce J. Malinan Välimerenalueen kulttuuriantropologista näkemystä. Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tutkimukseni hyödyntää erityisesti John C. Turnerin itsekategorisointiteoriaa. Siinä keskitytään yksilön näkökulmaan eli kuinka yksilöt kokevat olevansa osa ryhmää ja kuinka he sitten toimivat tämän perusteella. Tarkastelussani hyödynnän myös Marco Cinnirellan mahdollisten sosiaalisten identiteettien teoriaa, jossa yksilöiden lisäksi ryhmät voivat muodostaa sosiaalisen identiteetin. Nämä ryhmät voivat hahmottaa mahdollisia tulevia sosiaalisia identiteettejä hyödyntämällä menneitä ja nykyisiä sosiaalisia identiteettejä.</p> <p>Tutkimukseni alussa määrittelen hypoteesin opetuslapseuden prototyypistä. Tämä kuva varmistuu ja täsmentyy tutkimukseni edetessä. Tarkasteluuni olen valinnut Markuksen evankeliumista niitä jaksoja, jotka selkeimmin tuovat esiin opetuslasten reaktioita suhteessa Jeesukseen. Tutkimuksessani testaan Heikki Räisäsen tulkintaa messiassalaisuusteemasta.</p> <p>Opetuslapsista käytetyt eri termit eivät ole täysin identtisiä. Kahdentoista ryhmä sisältyy oppilaiden ryhmään, mutta joissain tilanteissa tämä oppilaiden joukko on laajempi kuin kahdentoista joukko. Kolmen sisäpiiri edustaa vahvasti kaikkia opetuslapsia. Tässä on kuitenkin selvä arvohierarkia: Pietari on asetettu ensimmäiseksi, sitten kolmen sisäpiiri, tämän jälkeen kaksitoista ja lopuksi muut oppilaat.</p> <p>Markus hyödyntää luomaansa opetuslapseuden prototyyppiä monella tavalla. Ensinnäkin hän puolustaa omaa kristologista näkemystään kilpailevia ryhmiä vastaan. Samalla hän muodostaa mahdollisen tulevan sosiaalisen identiteetin, jonka tarkoituksena on luoda toivoa lukijoidensa keskuudessa ja johon lukija voi samaistua. Myös vahva kritiikki Pietaria kohtaan selittyy Markuksen pyrkimyksellä vahvistaa omien näkemystensä painoarvoa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Markuksen evankeliumi, opetuslapset, sosiaalinen identiteetti		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Aiempi tutkimus	2
1.2 Kuka on opetuslapsi?	6
1.3 Messiassalaisuus	7
2 Metodi ja sen soveltaminen.....	9
2.1 Sosiaalisen identiteetin näkökulma	9
2.2 Sisäpuolelle kuuluva, tosi opetuslapsi ja prototyyppi.....	11
2.3 Kulttuuriantropologia.....	13
2.4 Metodin soveltaminen.....	15
3 Analyysi sosiaalisen identiteetin näkökulmasta	17
3.1 Kolmen sisäpiiri	17
3.1.1 Ensimmäiset kutsukertomukset (1:16–20).....	18
3.1.2 Pietari tunnustaa Jeesuksen Messiaaksi (8:27–30).....	19
3.1.3 Jeesus puhuu kuolemastaan (8:31–33).....	21
3.1.4 Opetuslasten tuleva palkka (10:23–31)	23
3.1.5 Jeesus ja Sebedeuksen pojat (10:35–45)	24
3.1.6 Jeesus ennustaa opetuslasten luopumisen (14:26–31).....	27
3.1.7 Jeesus rukoilee Getsemanessa (14:32–42)	28
3.1.8 Pietari kieltää Jeesuksen (14:54, 66–72).....	29
3.1.9 Yhteenveto kolmen sisäpiiristä	31
3.2 Kaksitoista valittua (δώδεκα)	32
3.2.1 Kahdentoista nimeäminen, annettu lupaus sekä lähettäminen	33
3.2.2 Juudas	35
3.2.3 Yhteenveto kahdestatoista	37
3.3 Jeesuksen oppilaat (μαθητής)	38
3.3.1 Jeesus tyynnyttää myrskyn (4:35–41)	38
3.3.2 Jeesus kävelee veden päällä (6:45–52)	40
3.3.3 Jeesus karkottaa pahan hengen (9:14–29)	42
3.3.4 Leevi	44
3.3.5 Yhteenveto oppilaista	45
4 Johtopäätökset ja loppupäätelmät.....	47
5 Lähde- ja kirjallisuusluettelo	52
5.1 Lähteet ja apuneuvot	52
5.2 Kirjallisuus	52
Liitteet	55

1 Johdanto

Tutkimukseni tarkoituksena on hyödyntää sosiaalisen identiteetin näkökulmaa Markuksen evankeliumin opetuslapsiin. Vaikka opetuslapsia onkin tutkittu paljon, niin silti tutkijoiden keskuudessa ei ole täysin yksimielistä käsitystä heistä. Tämä on ymmärrettävää, koska Markuksen evankeliumi ei anna yksiselitteistä kuvaa opetuslapsista, vaan se jää osittain ristiriitaiseksi. Esimerkiksi he saavat Jeesukselta yksityistä opetusta, ja silti he osoittautuvat tietämättömiksi. Opetuslasten tietämättömyyden on usein katsottu liittyvän vahvasti messiassalaisuuteen, joten tutkimukseni taustakappaleissa käsittelen messiassalaisuuden ja opetuslapseuden suhdetta. En käsittele jakeen 16:8 jälkeen tulevia viittauksia opetuslapsiin, koska niiden ei yleisesti katsota kuuluvan alkuperäiseen Markuksen evankeliumiin.

Opetuslapsen käsite ei ole Markuksen evankeliumissa täysin selkeästi määriteltä. Välillä Markus käyttää termiä 'kaksitoista' (οἱ δώδεκα), toisinaan taas termiä 'oppilaat' (οἱ μαθηταί), joka tilannekohtaisesti saattaa tarkoittaa joko kahtatoista tai suurempaa määrittelemätöntä joukkoa opetuslapsia.¹ Näiden lisäksi käytän tutkimuksessani termiä opetuslapsi silloin, kun puhun tästä ryhmästä yleisesti pyrkimättä tarkemmin erottelemaan niitä tai silloin, kun analysoitavasta tekstistä ei selkeästi käy ilmi, kumpaa tarkoitetaan. Tutkimuksellisenä lähtökohtanani on Eugene M. Boringin esittämä malli², jonka kuvailen myöhemmin kohdassa 1.2. Tarkastelen lisäksi Juudasta erikseen, koska hänen profiilinsa on selkeästi poikkeava muista opetuslapsista.

Tutkielmani tarkoituksena on soveltaa sosiaalisen identiteetin teoriaa Markuksen evankeliumiin ja selvittää, minkälaisen kuvan opetuslapsista käyttämäni metodi antaa: Minkälaisena ryhmän jäsenet kokivat oman ryhmänsä suhteessa muihin ryhmiin? Yrittivätkö he parantaa omaa asemaansa tai ryhmän asemaa? Tätä varten minun pitää määritellä, miten Markuksella sisäpuolella ja ulkopuolella olevat erotetaan toisistaan sekä minkälainen prototyyppi näistä sisäpuolella olevista saadaan määritettyä. Näissä määrittelyissä hyödynnän Markuksen omia määritelmiä rajan vetämisestä ulkopuolisiin sekä oikeanlaisesta opetuslapseudesta. Hyödynnän myös kulttuuriantropologista näkemystä pienryhmien muodostumisesta sekä pyrin laajemminkin hyödyntämään tuolle ajalle ja alueelle ominaista kulttuuriantropologista näkökulmaa. Lähestymistapani tekstiin on synteettinen, eli

¹ Jatkossa viitataan näihin sanoihin niiden artikkelittomassa ja yksikköön muutetussa muodossa (δώδεκα, μαθητής). Selkeyttääkseni tutkimusta käännän termin δώδεκα 'kahdeksitoista' tai 'kahdeksitoista valituksi'. Vastaavasti käännän termin μαθητής 'oppilaaksi' tai 'Jeesuksen oppilaaksi'.

käsittelen sitä kokonaisuudessaan valmiina tekstinä. Tarvittaessa kuitenkin nostan ongelmakohdissa esiin tekstin syntyyn liittyvää tutkimusta.³

Markuksen evankeliumin synty ajoitetaan joko ennen vuotta 70 jaa. tai hie-
man sen jälkeen. Kyseisenä vuonna Jerusalemin toinen temppeli hävitettiin. Syn-
tyajan määrittely vaikuttaa evankeliumin tulkintoihin, koska niiden kannalta on
merkityksellistä, oliko temppelin hävitys vasta edessäpäin vai oliko se jo hävitetty
evankeliumin kirjoittamisen aikaan. Markuksen evankeliumin ajatellaan olevan
kanonisista evankeliumeista vanhin. Matteuksen ja Luukkaan katsotaan kaksiläh-
deteorian perusteella hyödyntäneen Markuksen evankeliumia omien evan-
keliumiensa kirjoittamisessa. Johanneksen evankeliumi on todennäköisesti myös
kirjoitettu myöhemmin, mutta sen suoraa yhteyttä Markuksen evankeliumiin ei
voida vastaavasti osoittaa.

Analyysiluvun jälkeen selostan tutkimukseni tulokset. Arvioin myös, miten
oma tutkimukseni sijoittuu aiempien tutkimusten jatkumoon. Tulosten tarkastelu
ja tulkinta ei ole ongelmaton, sillä tulkintaan vaikuttaa vahvasti myös se, näh-
däänkö Markuksen teologian painopiste eskatologiassa, kristologiassa vaiko ope-
tuslapseuden merkityksessä. Koska oma tutkimukseni koskee vain opetuslapsia,
minun täytyy tiedostaa se riski, että saatan korostaa opetuslapseuden merkitystä
Markuksen evankeliumin kokonaisuudessa.

1.1 Aiempi tutkimus

Aiempaa tutkimusta on paljon, joten siihen tutustumisessa ja oman työni taustoit-
tamisessa koen mielekkääksi lähestyä aiheitani siitä kuvasta käsin, jonka aiemmat
tutkimukset antavat opetuslapsista. Hyödynnän tässä C. Clifton Blackin näkemys-
tä opetuslapsikuvan jakaantumisesta kolmeen eri ryhmään. Tämän jaon hän esittää
kirjassaan *The Disciples according to Mark*.⁴ Ensimmäinen on tyyppi I, joka on

² Ks. Liitteet Kuva 1.

³ Tekstin yhtenäisyydessä täytyy ottaa huomioon se, miten Markus yhdistää mahdolliset historial-
liset kuvaukset opetuslapsista omaan teologiseen kuvaukseensa ja miten tämä vaikuttaa omaan
lähtökohtaani tekstin yhtenäisyydestä. Esim. Räisänen (1990, 19) ehdottaa, että opetuslapset toimi-
sivat kertomuksen eri kohdissa eri rooleissa. Markuksen kertomuksessa yhdistyy kaksi tasoa: yh-
tältä Jeesuksen aikainen historiallinen tilanne ja toisaalta oman seurakunnan tilanne. Joissain
kohdissa opetuslapset edustaisivat historiallisia henkilöitä ja toisissa kohdissa taas oman seurakun-
nan tarpeisiin luotua kuvausta. Räisänen (1990, 246–247) mm. katsoo, että opetuslasten ymmär-
tämättömyys ja Jeesuksen antama salainen opetus ovat siinä määrin ristiriidassa keskenään, että on
hyvin vaikea ajatella Markuksen kertomusta johdonmukaiseksi, ellei oletta sen liikkuvan useam-
malla tasolla.

⁴ Blackin kirjan varsinaisena tarkoituksena oli tutkia redaktiokritiikin luotettavuutta. Tässä hän
määrittelee nämä opetuslapsikuvat, joihin eri redaktiokriittiset tutkimukset päätyivät. Sama meto-
di, kolme erilaista tulosta. Oman tutkimukseni tarkoituksena ei ole kuitenkaan ottaa kantaa Blackin
tuloksiin redaktiokritiikistä, ainoastaan hyödyntää tätä jakoa kolmeen erilaiseen kuvaan opetuslap-
sista. Myöhemmässä yhteydessä Black (2012, 328) toteaa, että tämä sama jako kolmeen erilaiseen

konservatiivinen kanta. Siinä opetuslasten rooli nähdään puhtaasti positiivisena. Toinen on tyyppi II, joka on eräänlainen välittävä kanta. Kolmantena on tyyppi III, jota Black kutsuu liberaaliksi kannaksi ja siinä opetuslasten rooli nähdään negatiivisena.⁵

Konservatiivisen kannan (tyyppi I) edustajana Blackillä on Robert P. Meye. Tässä opetuslasten nähdään kehittyvän koko ajan ymmärryksessä. Jeesus on kahdentoista opetuslapsen kanssa, hän on jumalallinen opettaja ja hänellä on valta.⁶ Opetuslapset ovat kuuliaisia ja ovat Jeesuksen seurassa.⁷ He kehittyvät ymmärryksessä koko ajan ja Jeesuksen keskeinen opetus koskee ristin tietä. Järven ylitys nähdään keskeisenä symbolina sille, että Markus painottaa Jeesuksen opetuksen merkitystä.⁸ Jeesuksen kautta kuullaankin Markuksen omat tärkeät teologiset näkemykset.⁹ Kaksitoista opetuslasta ovat mukana näissä järven ylityksissä, ja juuri näihin kahteentoista Jeesuksen opetus keskittyykin.¹⁰

Välittävää kantaa (tyyppi II) Blackille edustaa Ernest Best. Siinä opetuslapset epäonnistuvat Jeesuksen sanoman ymmärtämisessä. Jeesus on opettaja ja pelastaja.¹¹ Hän nauttii hiljaisuudesta eikä kaipaa huomiota.¹² Hän on ylösnoussut ja läsnä omassa yhteisössään.¹³ Opetuslapset ovat erillään muista Jeesuksen seuraajista.¹⁴ He ovat hämmästyksissään, peloissaan ja välinpitämättömiä eivätkä he ymmärrä Jeesusta.¹⁵ Pietari on keskiössä, välillä Jaakobin ja Johanneksen kanssa.¹⁶ Muita piirteitä tälle kannalle on kuulemisen tärkeyden painottaminen ja vanhan Israelin tuomitseminen.¹⁷

opetuslapsikuvaan tutkimuksissa on säilynyt, vaikka redaktiokritiikin lisäksi on yhä enemmän ryhdytty käyttämään muita metodeja.

⁵ Black 2012, 178. Vrt. Telford (1999, 131 ja 135) jakaa opetuslapsista muodostuvat kuvat kahteen erilaiseen tulkintaan Markuksen motiiveista. Ensimmäinen positiivinen näkemys kuvaa opetuslasten kuvausta pastoraaliseksi tai pedagogiseksi. Toinen negatiivinen näkemys taas kuvaa Markuksen tarkoitusta poleemiseksi. Black (2012, 332) yhdistää myöhemmässä tulkinnassaan konservatiivisen ja välittävän kannan pastoraaliseen ja pedagogiseen selitykseen sekä liberaalin kannan poleemiseen selitykseen. Molemmat jaot ovat kuvaavia. Vaikka niiden lähestymistapa ongelmaan on hieman erilainen, ne eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois.

⁶ Meye 1968, 67, 72, 178–179; Black 2012, 87–88 ja 197.

⁷ Meye 1968, 158–159, 167, 183; Black 2012, 88 ja 197.

⁸ Meye 1968, 67, 72–74, 112, 115; Black 2012, 88 ja 197.

⁹ Meye 1968, 26; Black 2012, 88.

¹⁰ Meye 1968, 66–67, 87 ja 219; Black 2012, 87–88.

¹¹ Best 1981, 100, 145 n. 31, 175, 211, 217; Black 2012, 121.

¹² Best 1981, 62, 73, 74 n. 4, 140; Black 2012, 121.

¹³ Best 1981, 232, 237–242; Black 2012, 121, 197.

¹⁴ Best 1981, 56, 68, 70 n. 14, 73, 75, 100, 101, 232, 235; Black 2012, 121.

¹⁵ Best 1981, 50, 57, 62, 66, 67, 73, 120, 134, 148–151, 217, 219, 232; Black 2012, 121–122, 197.

¹⁶ Best 1981, 112, 113, 147–148, 150, 152; Black 2012, 122.

¹⁷ Best 1981, 56, 219; Black 2012, 122.

Kolmatta liberaalia kantaa (tyyppi III) Blackille edustaa Theodore J. Weeden. Hänen mukaansa opetuslasten ymmärrys heikkenee asteittain. Opetuslapsilla on aluksi erityisasema ja heille annetaan vastuuta, mutta he eivät useinkaan kykene suoriutumaan siitä.¹⁸ Opetuslapset osoittautuvat tyhmiksi ja he hylkäävät Jeesuksen. Tämä tiivistyy Pietariin.¹⁹ Opetuslasten asema heikkenee keromuksen edetessä ja käytännössä Markus mustamaalaa heidät kokonaan.²⁰ Markuksen yhteisössä on ongelma, koska Jeesuksen lupaama toinen tuleminen on viivästynyt eikä hän siis ole läsnä yhteisössä.²¹ Opetuslapset mahdollistavat Jeesuksen ja sitä kautta Markuksen opetuksen opetuslapseuden todellisesta luonteesta. Markuksen tarkoituksena on pelastaa yhteisönsä usko.²²

Blackin kirja on alun perin kirjoitettu vuonna 1992. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin vuoden 2012 painoksessa hän tarkastelee tätä jakoa uudemman tutkimuksen valossa. Tässä ajassa tutkimus on laajentunut ja pääosin siirtynyt omana aikanaan vallitsevasta redaktiokritiikistä useiden muidenkin metodien käyttöön. Black katsoo, että uusien metodien mukaan tulo ei ole muuttanut tätä jakoa. Kuitenkin on huomattavissa tutkimusten selkeä keskittyminen välittävän tyyppi II:n suuntaan. Pelkästään positiiviseen tai negatiiviseen opetuslapsikuvaankin päätyviä tutkimuksia on, mutta ne ovat selkeästi vähemmistössä. Uudemmasta tutkimuksesta konservatiivista (tyyppi I) kantaa edustaa Blackin mukaan esimerkiksi Suzanne Watts Henderson. Välittävää kantaa (tyyppi II) edustaa esimerkiksi Larry Hurtado. Liberaalia kantaa (tyyppi III) edustaa taas Mary Ann Tolbert.²³

Suzanne Watts Henderson hyödyntää tutkimuksessaan sekä traditiohistoriallista metodia että narraatiokritiikkiä.²⁴ Hän rajaa tutkimuksensa tarkoituksella Markuksen evankeliumin kuuteen ensimmäiseen lukuun,²⁵ koska hänen mielestään nykytutkimus on liian yksipuolisesti keskittynyt Jeesuksen kärsimykseen. Tämän takia moni muu keskeinen teema sivuutetaan helposti. Hendersonin mukaan varsinkin evankeliumin alku jätetään liian vähälle huomiolle ja siinäkin keskitytään pääasiassa Jeesuksen identiteettiin. Lisäksi Jeesuksen ja opetuslasten välille tehdään jyrkkä ero.²⁶ Hän haluaakin omalla tutkimuksellaan tasapainottaa tätä

¹⁸ Weeden 1971, 150 n. 17; Black 2012, 159.

¹⁹ Weeden 1971, 38-39; Black 2012, 159, 197.

²⁰ Weeden 1971, 26-51, 145; Black 2012, 159.

²¹ Weeden 1971, 112-124; Black 2012, 159, 197.

²² Weeden 1971, 89-90, 167-168.

²³ Black 2012, 320-325, 330.

²⁴ Henderson 2006, 20-22; Black 2012, 321.

²⁵ Henderson 2006, 241.

²⁶ Henderson 2006, 9, 13.

kuvaa ja tuoda enemmän esille evankeliumin alkupuolen aktiivista kutsua opetuslapseuteen.²⁷

Larry W. Hurtado käy Markuksen evankeliumista tarkkaan läpi kohtia, jotka koskevat opetuslapseutta. Hänen mukaansa opetuslapsilla on kaksi roolia sekä positiivinen että negatiivinen. Markuksen evankeliumin tehtävä on kertoa ja opettaa lukijoille opetuslapseudesta. Kahdentoista valitun tehtävä onkin sekä tuoda lukijoille esiin opetuslapseuden vaatimukset että kuvata niitä vaaroja, joita pitää välttää. Jeesuksen lupaus anteeksiannosta kaiken epäonnistumisen jälkeen sekä Jeesuksen oma esimerkki ovat keskeisessä asemassa Markuksella Hurtadon mukaan.²⁸

Mary Ann Tolbert katsoo, että vaikka Markuksen evankeliumi onkin kertomus, niin nykyajan lukija ei sitä välttämättä kykene ymmärtämään sellaisenaan. Hellenistinen retoriikka ja kansankirjallisuus tarjoavat hyvän viitekehyksen evankeliumin tulkitsemiselle.²⁹ Tolbertin mukaan Markus kuvaa Pietarin ja muutkin kaksitoista valittua täysin negatiivisesti.³⁰ Hänen tulkintansa mukaan tämä negatiivinen kuva opetuslapsista saa lukijassa aikaan itsetutkiskelun ja sitä kautta pyrkimyksen tulla itse paremmaksi opetuslapseksi.³¹

Vesa Ruokonen on tehnyt Markuksen evankeliumin opetuslapsista pro gradu -tutkielman Helsingin Yliopistossa vuonna 1978. Ruokosen tutkimuksen lähtökohtana on opetuslapsikäsitteen nivoutuminen Markuksen teologiaan ja sanomaan. Hänen käyttämänsä metodi on diakroninen redaktiokritiikki.³² Ruokosen mukaan opetuslapsien kuvauksella on yhtymäkohtia alkuseurakunnan omaan tilanteeseen. Alkuseurakunnalle on annettu erityisasema mutta se on myös altis kaikille niille vaaroille, joita Markus evankeliumissaan kuvaa. Katsoisinkin, että Ruokosen tulkinta lähestyy Blackin määrittelemää tyyppi II:n näkemystä. Loppupäätelmissään Ruokonen myös esittää, että termit *οἱ δώδεκα*, *οἱ ἀπόστολοι* ja *οἱ μαθηταί* ovat keskenään identtisiä. Opetuslapsia siis on vain kaksitoista.³³

²⁷ Henderson 2006, 260.

²⁸ Hurtado 1996, 24–28; Black 2012, 325.

²⁹ Tolbert 1996, 1, 87–88; Black 2012, 322.

³⁰ Tolbert 1996, 201–202, 218; Black 2012, 323.

³¹ Tolbert 1996, 297; Black 2012, 323.

³² Ruokonen 1978, 1.

³³ Ruokonen 1978, 127, 132. Oma tutkielmani eroaa metodeiltaan ja tavoitteiltaan Ruokosen tutkielmasta. Lähtöoletuksenani on, että *μαθητής* on laajempi ja lukumäärältään määrittelemätön termi toisin kuin *δώδεκα* ja tämän takia termit *δώδεκα* ja *μαθητής* eivät voi olla identtisiä. 'Kolmen' sisäpiiriä ei myöskään sellaisenaan voi täysin palauttaa termiin *μαθητής*. Tarkastelen myös sitä, löytyykö näiden kolmen kehän välillä muita eroja.

1.2 Kuka on opetuslapsi?

Eugene M. Boring on esittänyt opetuslapseudesta mallin, joka muodostuu keskeltä ulospäin laajenevista kehistä. Sen keskellä on Jumala/Jeesus, joka lävistää kaikki muut kehät. Ulkopuoliset ovat uloimmalla kehällä. Heitä ei sen kummemmin jaeta useampaan eri osaan. Sisäpiiriin kuuluvat puolestaan jaetaan eri kehille. Lähimpänä keskustaa on 'kolmen sisäpiiri'. Se muodostaa ensimmäisen kehän. Tähän kuuluvat Pietari, Jaakob ja Johannes. Joskus myös Andreas voidaan lukea tähän ryhmään. Seuraavan kehän 'kolmen sisäpiirin' ympärillä muodostavat 'kaksitoista' (δώδεκα). Kahdentoista nimet ja tehtävät Markus määrittelee tarkasti kohdassa 3:13–19.³⁴ Juudaksen olen sijoittanut tälle kehälle, koska vaikka Juudas asetaankin alusta lähtien kavaltajan asemaan, niin siitä huolimatta useissa kohdissa hänet nimetään erityisesti yhdeksi 'kahdestatoista' (3:19; 14:10, 17, 20, 43). 'Oppilaat' (μαθητής) muodostavat kolmannen kehän. Heidän lukumääräänsä ei ole tarkkaan kerrottu. Useimmiten se voitaneen olettaa tarkoittavan 'kahtatoista', mutta ei aina. Oppilaista seuraava kehä muodostuu niistä, jotka seuraavat Jeesusta (ἀκολουθέω). Viimeisen kehän ennen ulkopuolisia muodostavat väkijoukot (ὄχλος, πλῆθος).³⁵

Vähäiset hahmot täydentävät merkittävästi Markuksen evankeliumin kuvaa opetuslapsista.³⁶ Boringin malli ei suoraan ota kantaa näihin evankeliumissa esiintyviin henkilöihin. He eivät muodosta keskenään mitään selkeästi määriteltävää ryhmää ja esiintyvätkin Markuksen kertomuksessa vain hetkellisesti. Vähäisyydestä huolimatta osalla on kuitenkin oma nimi.³⁷ Voidaanko heidät siis määrittää sisäpuolelle kuuluviksi tai jopa opetuslapsiksi? Oman alustavan näkemykseni mukaan he sijoittuvat Boringin mallissa joko oppilaisiin (μαθητής) tai niihin, jotka seuraavat Jeesusta (ἀκολουθέω) tai jopa väkijoukkoon (ὄχλος). Ulkopuolisiin vähäiset hahmot eivät voi kuulua, koska ulkopuoliset suhtautuvat Jeesukseen vihamielisesti.³⁸ Vähäiset hahmot eivät varsinaisesti kuulu tutkimukseeni,³⁹ mutta niiden

³⁴ Ks. 3.2.1 Kahdentoista nimeäminen, annettu lupaus sekä lähettäminen.

³⁵ Boring 2006, 169–172.

³⁶ Rhoads et al. 2012, 130.

³⁷ Malbon 1994, 59–60; Rhoads et al. 2012, 130.

³⁸ Ks. kohdasta 2.2 sisäpuolelle ja ulkopuolelle kuuluvien määrittely.

³⁹ Tutkimuksen laajuuden takia rajaan siis vähäiset hahmot sekä väkijoukot tutkielmani ulkopuolelle. Tältä osin tutkielmani kokonaiskuva opetuslapseudesta jää vajavaiseksi. Tutkimukseni keskittyy kolmen sisäpiiriin, kahteentoista (δώδεκα) sekä oppilaisiin (μαθητής). Vähäisten hahmojen merkityksen takia otan ne kuitenkin huomioon loppupohdintoissani ja samalla vertailen niitä varsinaisista opetuslapsista tekemääni analyysiin. Tutkimuksen laajuuden lisäksi toinen syy väkijoukkojen rajaamiselle pois on se, että vaikka väkijoukot suhtautuvatkin Jeesukseen positiivisesti ja ne voidaan määritellä ”sisäpuolelle” kuuluviksi, niin tämä ryhmä on kuitenkin vielä maailmaan kuulumisen ja Jeesuksen seuraamisen rajalla. Ratkaiseva päätös seuraamisesta on vielä edessä. Evan-

merkittävyyden takia nostan heistä esiin esimerkkejä loppupohdinnoissani ja vertaan oman analyysini tuloksiin.

1.3 *Messiassalaisuus*

Messiassalaisuusteeman nouseminen Markuksen evankeliumin keskiöön alkaa William Wreden kirjoittaessa aiheesta kirjan *Das Messiangeheimnis in Den Evangelien: Zugleich Ein Beitrag Zum Verständnis Des Markusevangeliums* vuonna 1901. Tämän jälkeen messiassalaisuutta on tutkittu paljon ja siitä on useita teorioita.⁴⁰ Tähän tutkimukseeni olen ottanut testattavaksi Heikki Räisäsen tulkinnan siitä.

Messiassalaisuus yhdistetään usein opetuslasten tietämättömyyteen. Jeesus salasi olemuksensa, ja vasta ylösnousemuksessa paljastuu hänen todellinen luontonsa. Yksi keskeinen ongelma salaisuudessa on se, että Markuksen evankeliumi antaa sen kuvan, että lähes kaikki muut paitsi opetuslapset tiesivät, kuka Jeesus todellisuudessa oli. Opetuslapset sentään saivat yksityistä opetusta Jeesukselta ja silti, kun he lopulta ymmärsivät Jeesuksen luonteen, he ymmärsivät sen väärin.

Messiassalaisuus on selkeästi Markuksen omaa lisäystä. Mutta miksi hän sitten muokkasi evankeliumiin messiassalaisuuden? Yhtenä varteenotettavana hypoteesina on se, että Markus puolusti omia hellenistisiä näkemyksiään Q-traditiota⁴¹ edustavia ryhmiä, erityisesti kulkurisaarnaajia, vastaan. Markukselle Jeesus oli jo julistajauransa aikana voimakas ihmeitätekevä Herra. Lisäksi Markus edusti vapaata ja hengellistä suhtautumista juutalaisten lakien soveltamiseen. Hän halusi osoittaa jatkumon historiallisen Jeesuksen ja omien näkemystensä välillä, koska Q-traditiota edustavat ryhmät eivät ottaneet Jeesuksen kuolemaa ja ylösnousemusta riittävän vakavasti. Jeesuksen kuoleman merkityksen ymmärtämisessä oli selvä ero.⁴²

Markuksen lisäämä messiassalaisuus selittäisi, miksi nämä kulkurisaarnaajat edelleen vetosivat historiallisen Jeesuksen auktoriteettiin eivätkä ylösnouseeseen Kristukseen. He eivät ymmärtäneet Jeesuksen todellista identiteettiä samoin kuin evankeliumin opetuslapsetkaan eivät ymmärtäneet. Räisäsen näkemyksen mukaan Markuksen tarkoitus ei siis ollut mustamaalata opetuslapsia evankeliumissaan,

keliumin lopussa väkijoukon suhtautumisissa Jeesukseen tapahtuu mielenkiintoinen muutos. Väkijoukko on vihamielinen ja vaatii Barabbaksen vapauttamista sekä Jeesuksen ristiinnaulitsemista (15:8–15).

⁴⁰ Ks. mm. Tuckett 1992, 798–799.

⁴¹ Ks. esim. Järvinen 1997.

⁴² Räisänen 1990, 253–256.

vaan opetuslasten ymmärtämättömyyden ja epäonnistumisten avulla selittää näiden kulkurisaarnaajien tietämättömyyttä ylösnousseesta Kristuksesta.⁴³

Vaikka Räisänen malli messiassalaisuudesta näyttäisikin välttävän muihin messiassalaisuusteorioihin liittyvät ongelmat,⁴⁴ niin tähänkin hypoteesiin liittyy omat heikkoutensa. Ensinnäkään mitään tällaista aktiivista kulkurisaarnaajien ryhmää, joka julistaisi historiallisesta Jeesuksesta tietämättä pääsiäistapahtumista, ei ole voitu osoittaa olleen olemassa. Tämän Räisänen itsekin toteaa. Lisäksi hänen hypoteesinsa tukeutuu toisen hypoteesin eli Q-lähde teorian varaan. Ennen teoriasa esittämistä Räisänen jättääkin varauksen, että tämä kulkurisaarnaajien ryhmän ei tarvitse olla Q-traditiota edustava ryhmä eikä sen myöskään tarvitse rajoittua siihen.⁴⁵

⁴³ Räisänen 1990, 255.

⁴⁴ Muihin messiassalaisuusteorioihin liittyvistä ongelmista ks. esim. Räisänen 1990, 247–249.

⁴⁵ Räisänen 1990, 251, 255.

2 Metodi ja sen soveltaminen

2.1 Sosiaalisen identiteetin näkökulma⁴⁶

Sosiaalisen identiteetin teoria kuuluu sosiaalipsykologiaan ja lähtökohtana on se, että ryhmäjäsenyys on osa yksilön itsekäsitystä. Yksilön identiteetti ei ole tarkkaan määrätty, vaan se sijoittuu jatkumolle, jossa toisessa ääripäässä on persoonallinen identiteetti ja toisessa ryhmästä käsin määräytynyt sosiaalinen identiteetti. Tavoitteena on ymmärtää sitä, miten sosiaalinen identiteetti vaikuttaa ryhmien väliseen toimintaan. Sosiaalisen identiteetin teorian kehittäjä oli Henri Tajfel (1912–1982), ja sitä täydensi hänen oppilaansa John C. Turner (1947–2011) itsekategorisointiteorialla.⁴⁷ Sosiaalisen identiteetin teoria käsittelee ryhmien välisiä suhteita ja Turnerin kehittämä itsekategorisointiteoria taas kuvaa yksilön näkemystä itsestään osana ryhmää.

Identiteetti voi tarkoittaa sitä, että kaksi asiaa ovat samanlaisia erotuksena jostakin kolmannelta. Esimerkiksi kaksi autoa ovat keskenään samanlaisia verrattuna polkupyörään. Samanlaisuus voi olla myös suhteessa aikaan. Minä olen aikuisena sama henkilö kuin olin lapsena.⁴⁸ Marco Cinnirella on tarttunut juuri tähän sosiaalisen identiteetin aikakäsitykseen, ja ehdottaa, että sitä voisi laajentaa myös tulevaa aikaa koskevaksi. Cinnirella puhuu *mahdollisista sosiaalisista identiteeteistä*. Tajfelin ja Turnerin teoriassa vain yksilöt voivat luoda *kognitiivisia vaihtoehtoja*. Cinnirella ehdottaa, että tätä käsitettä laajennetaan koskemaan ryhmiä, jotka voisivat menneiden ja nykyisten sosiaalisten identiteettien perusteella hahmottaa myös mahdollisia tulevia sosiaalisia identiteettejä.⁴⁹

Sosiaalinen identiteetti on tilannesidonnainen ja se muuttuu myös aina vertailukohdan mukaan. Myöskään ryhmät, joihin identifioidutaan, eivät ole pysyviä tai mitenkään ennalta määrättyjä. Ne voivat olla sekä suuria että pieniä.⁵⁰ Ryhmään kuuluminen ei ole pelkästään tietoisuutta ryhmän jäsenyydestä, vaan siihen kuuluu myös käsitys siitä, minkä arvoinen ryhmän jäsenyys on. Ryhmän jäsenyy-

⁴⁶Käytän tutkimuksessani hyödyksi sitä kuvausta, jota käytin jo kandidaatintutkielmassa. Ks. Hyvärinen 2019.

⁴⁷ Jokiranta & Luomanen 2013, 68–75; Nikki s.a..

⁴⁸ Jokiranta & Luomanen 2013, 68.

⁴⁹ Cinnirella 1998, 242–243; Esler 2014, 38.

⁵⁰ Jokiranta & Luomanen 2013, 68; Nikki s.a.. Voin määritellä itseni erilaisten ryhmien jäseneksi, kuten esimerkiksi ”olen opiskelija” tai ”olen suomalainen”. Silloin, kun olen pro gradu -seminaarissa, identiteettini opiskelijana nousee vallitsevaksi, tarkemmin vielä sanottuna identiteettini erityisesti Uuden testamentin eksegetiikan opiskelijana. Ystäväni on ruotsalainen, ja kun katson jääkiekon MM-kisojen Suomi-Ruotsi ottelua, identiteettini suomalaisena taas on vallitsevana ja samalla nousee vahvasti esiin ryhmien ”suomalainen” ja ”ruotsalainen” välinen kilpailu.

teen liittyy myös aina tunneside. Jokainen ihminen pyrkii positiiviseen minäkuvaan, ja se saavutetaan vertailemalla joko itseä tai ryhmää muihin. Ryhmien välillä on jatkuvaa vertailua ja kilpailua varsinkin silloin, kun oma asema koetaan epäoikeudenmukaiseksi.⁵¹

Ryhmät syntyvät, kun ihmiset kokevat samanlaisuutta keskenään. Se voi olla arkisempaa, kuten samalla luokalla oleminen tai sama harrastus. Se voi liittyä myös työhön, etnisyyteen, varallisuuteen tai vaikka uskontoon.⁵² Kun tämä luokittelu on tapahtunut, aletaan ryhmän yhtenäisyyttä ja sen positiivisia piirteitä korostamaan. Samalla korostetaan eroa muihin ryhmiin ja muut ryhmät aletaan näkemään negatiivisesti. Kun ryhmän jäseniä yhdistäviä piirteitä korostetaan, niin samalla yksilön persoonalliset piirteet jäävät taka-alalle. Äärimmilleen vietynä tämä johtaa depersonalisaatioon, jossa yksilölliset piirteet ovat kadonneet ja ryhmän jäsenet ovat muuttuneet keskenään samanlaisiksi. Kilpaileviin ryhmiin sovelletaan samaa strategiaa vielä vahvemmin niin, että ne lopuksi muistuttavat persoonatonta massaa. Kyseessä on stereotypisointi.⁵³

Ryhmien ja yksilöiden välisessä vertailussa pyritään siis näkemään oma ryhmä positiivisena verrattuna muihin ryhmiin. Jos ei ole tyytyväinen oman ryhmänsä asemaan, niin yhtenä mahdollisuutena on yrittää vaihtaa ryhmää sellaiseen, jonka taas kokee positiivisena. Tätä kutsutaan sosiaalisesti liikkuvuudeksi. Aina ei kuitenkaan ole mahdollista vaihtaa ryhmää. Silloin täytyy yrittää jollakin keinolla nostaa oman ryhmän asemaa. Yksi tällainen keino on haastaa toinen ryhmä kilpailuun. Jos suora kilpailu ei kuitenkaan ole mahdollista esimerkiksi heikomman aseman vuoksi, niin sitten täytyy turvautua sosiaaliseen luovuuteen. Tässä on kolme mahdollisuutta: 1) Voidaan vaihtaa vertailtava ryhmä heikompaan. 2) Voidaan valita uusi molempien ryhmien arvostama piirre vertailun kohteeksi. Ei kilpaillakaan matematiikassa, vaan esimerkiksi taiteessa. 3) Määritellään vertailtava piirre uudelleen. Esimerkiksi se, että on rikas, ei tarkoitakaan rahalla mitattavaa varallisuutta, vaan esimerkiksi elämäkokemusten määrää.⁵⁴

Prototyyppi on ryhmän jäsenen mielessä muodostunut kuva ryhmän ihanteellisesta edustajasta, ja erot ryhmän jäsenten välille saadaan siitä, kuinka lähellä he ovat tätä ihannetta. Eri tilanteet voivat vaikuttaa siihen, kuinka lähellä ryhmän

⁵¹ Jokiranta & Luomanen 2013, 75; Esler 2014, 17; Nikki s.a..

⁵² Jokiranta & Luomanen 2013, 76–77. Sosiaalisessa identiteetissä on erilaisia kategorisoinnin tasoja. Koska kuulumme useisiin eri ryhmiin, niin eri tilanteissa tavallaan joudumme valitsemaan kategorisoinnin tason ja ne piirteet, jotka ovat merkitseviä ja siihen tasoon sopivia.

⁵³ Jokiranta & Luomanen 2013, 72, 76. Nikki s.a..

⁵⁴ Jokiranta & Luomanen 2013, 75–76; Esler 2014, 18, 21–22; Nikki s.a..

jäsen on prototyyppiä, samoin prototyyppi voi saada uusia piirteitä eri tilanteissa. Vastaavasti *esimerkki* on historiallinen henkilö, joka vastaa prototyyppiä. Raamatun tutkimuksessa esimerkkien löytäminen teksteistä voi olla hankalaa, koska Raamatun tekstit ovat kokeneet paljon muokkausta, ja alun perin historialliset henkilöt ovat saaneet tekstien muokkausten myötä uusia piirteitä. Tässä tapauksessa esimerkit ovat muokkautuneet *kulttuurisiksi prototyypeiksi*. Prototyyppi pyrkii toisaalta yhdistämään ryhmän jäsenet keskenään ja toisaalta taas tekemään mahdollisimman suuren eron muihin ryhmiin. Oman ryhmän ulkopuolisista puhuttaessa käytetään termiä *stereotyyppi*. Kyse on samanlaisesta prosessista kuin prototyyppinkin luomisessa. Stereotyyppiin liittyy yleisesti myös vahva negatiivinen kuva.⁵⁵

2.2 Sisäpuolelle kuuluva, tosi opetuslapsi ja prototyyppi

Määrittelen seuraavaksi yleiskuvan prototyyppistä, joka toimii sekä lähtökohtana että hypoteesina omalle tutkimukselleni. Tämä kuvaus nousee paljolti Markuksen evankeliumin kokonaisuudesta, mutta hyödynnän siinä myös muita näkökulmia. Testaan tätä prototyyppistä tekemääni hypoteesia analyyseissani ja samalla tarkennan sitä oman tutkimukseni edetessä.

Prototyypin määrittelyyn liittyy olennaisesti sisäpuolisten ja ulkopuolisten erottaminen toisistaan sekä käsityksen muodostaminen oikeanlaisesta opetuslapseudesta. Kaikki nämä kolme liittyvät siinä määrin toisiinsa, että käsittelen ne yhdessä. Lähdän liikkeelle sisäpuolisuuden määrittelyllä, josta etenen oikeanlaisen opetuslapseuden ja prototyypin määrittelyyn. Tätä tehtävää varten etsin siis kriteereitä Markuksen omasta kertomuksesta, sosiaalisen identiteetin näkökulman käsityksistä ryhmän muodostumisesta sekä yleisemminkin kulttuuriantropologias-
ta.

Jeesuksen aikaan pienryhmiä muodostettiin, koska haluttiin muutosta johonkin vallitsevaan tilanteeseen ja ryhmän perustajalla oli näkemys asiasta, miten sen olisi pitänyt olla. Ryhmään liitettiin, koska uskottiin samoihin asioihin sekä uskottiin, että tilanteen muuttamisessa onnistuttaisiin. Ryhmien perustamiseen oli myös matala kynnyks, koska yhteiskuntarakenteet pikemminkin tukivat kuin estivät tällaista toimintaa.⁵⁶ Jeesus on selvästi oman ryhmänsä keskushahmo. Hän on perustanut sen ja antanut sille yhteisen vision tulevasta muutoksesta. Jeesus myös kertoo mitä opetuslapseus tämän yhteisen vision saavuttamiseksi vaatii sekä ker-

⁵⁵ Jokiranta & Luomanen 2013, 77–79.

too omasta tehtävästään. Sosiaalisen identiteetin näkökulma myös korostaa ryhmien syntyvän, kun ihmiset kokevat samanlaisuutta keskenään.

Markuksen evankeliumin kirjoittamisen sekä Jeesuksen aikana Välimeren kulttuurissa oma perhe oli jokaisen ihmisen ensisijainen ryhmä, johon kuuluttiin ja joka muodosti sisäryhmän. Markus joutuukin kertomuksessa ottamaan kantaa siihen, mikä on tämän primäärisen ryhmän asema uudessa liikkeessä. Jeesus asettikin oman perheensä ulkopuolisiksi (3:31–32) ja omat seuraajansa sisäpuolisiksi (3:34–35). Perhe esitetään selkeästi fyysisesti ulkopuolella olevina (ἐξω), kun Jeesus kieltäytyy tapaamasta heitä. Markus käyttää tätä adverbia ἐξω kahteen kertaan, kun hän viittaa Jeesuksen omaan perheeseen. Sisäpuolelle taas kuuluu ”[s]e, joka tekee Jumalan tahdon.” Tässä yhteydessä Markus niin ikään käyttää kahdesti ilmausta περὶ αὐτὸν ympärillään olevista ihmisistä.⁵⁷ Tämä ei tietenkään estä, etteivätkö Jeesuksen omaiset voisi kuulua sisäpiiriin. Määritelmänä vain enää ei ole sukulaisuus.

Sisäpuolelle kuulumiseen Markus esittää kolme kriteeriä. Ensimmäisenä merkinä on tieto, joka on annettu vain sisäpuolisille (4:11). Heille on annettu Jumalan valtakunnan salaisuus. Jeesus esimerkiksi selittää opetuslapsille yksityisesti kaiken (4:34). Ulkopuoliset taas kuulevat kaiken vertauksin, eivätkä näin ollen pääse käsiksi sisäpuolelle kuuluvien tietoon (4:11–12).⁵⁸

Toinen erottava tekijä on vihamielisyys Jeesusta kohtaan. Ulkopuoliset suhtautuvat Jeesukseen vihamielisesti. Tähän ryhmään on helppo laittaa juutalaiset johtohenkilöt sekä Jeesuksen oma perhekin, joka lähti ottamaan Jeesusta huostaan, kun he luulivat hänen tulleen hulluksi (3:21). Jeesus myös selkeästi varoittaa opetuslapsiaan fariseusten ja Herodeksen hapatteesta (8:15) sekä lainopettajista (12:38). Jeesuksen oma kotikaupunkikin osoittautuu vihamieliseksi Jeesusta kohtaan (6:3–6).⁵⁹

Kolmantena ja tärkeimpänä merkinä ovat kärsimys ja vaino, jota sisäpuolella olevat joutuvat kohtaamaan. Jeesus itsekin suoraan myöntää, että hänen seuraamisensa vaatii luopumista omaisuudesta ja omasta perheestä sekä sisältää vainoa (10:29–30). Opetuslapsia myös kuvataan, kuinka he joutuvat jättämään taakseen omaisuutensa ja perheensä, kun lähtevät seuraamaan Jeesusta (1:17–18, 20). Pietari myös itse sanoo luopuneensa kaikesta (10:28). Jeesuksen seuraamiseen

⁵⁶ Malina 2001, 204–205.

⁵⁷ Middleton 2014, 176–177.

⁵⁸ Middleton 2014, 176–177.

⁵⁹ Middleton 2014, 176–178.

kuuluu oikeuteen joutumista ja pieksemistä (13:9), omat sukulaiset nousevat Jeesuksen seuraajia vastaan (13:11) ja kaikki vihaavat heitä (13:13).⁶⁰

Minkälainen sitten ihanteellisen opetuslapsen tulisi olla? Keskeisin asia tulee esiin kohdassa 8:34–38. Jeesuksen seuraaminen vaatii itsensä kieltämistä ja ristin kantamista (8:34), hänen täytyy olla valmis luopumaan elämästään Jeesuksen ja evankeliumin tähden (8:35). Oikeanlainen opetuslapsi ei myöskään häpeä Jeesusta tai hänen opetuksiaan (8:38). Opetuslapsen tulisi myös asettaa muut itsensä edelle ja palvella muita (9:35). Tähän Jeesus viittaa myös kohdassa 10:43–45. Siinä Jeesus myös määrittää oman tehtävänsä. Yhtenä määritelmänä on valvominen ja odottaminen, kunnes Jeesus saapuu (13:35–37).⁶¹

Edelliset kohdat antavat selvän käsityksen siitä, minkälainen opetuslapseuden prototyyppi Markuksen evankeliumista saadaan muodostettua. Jeesuksen asema ryhmän perustajana sekä selkeänä visionäärisenä johtajana, hänen yksiselitteisesti määrittelemät vaatimukset sisäpuolisuudelle ja seuraamiselle sekä hänen oma esimerkkinsä osoittavat, että Jeesus ja hänen esimerkkinsä muodostavat Markuksen evankeliumin prototyypin. Opetuslapsen tulee kuuliaisesti seurata Jeesusta ristin tiellä (8:34).

Markuksen evankeliumista hahmottuvan opetuslapseuden prototyypin suhdetta Markuksen oman yhteisön prototyyppiin ei voida varmuudella tietää. Lähden kuitenkin siitä oletuksesta, että evankeliumin kirjoittamiseen ovat vaikuttaneet yhteisön omat tarpeet ja siksi on mahdollista olettaa, että tämä heijastuu myös evankeliumin antamassa prototyyppissä. Katsoisinkin, että evankeliumin sekä Markuksen yhteisön prototyyppi ovat pitkälti yhteneviä tietyin varauksin. Vähintäänkin Markus pyrkii muokkaamaan yhteisönsä prototyypin evankeliumissa esittämänsä mukaiseksi.

2.3 Kulttuuriantropologia

Bruce J. Malinan ensimmäisen vuosisadan Välimeren alueen kulttuuriantropologinen malli on esitelty hänen kirjassaan *The New Testament World: Insights from Cultural Anthropology*. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi jo vuonna 1981, joten vaikka malli edelleenkin on hedelmällinen, niin se on saanut osakseen myös kritiikkiä. Pyrin huomioimaan tätä kritiikkiä omissa analyyseissäni. Kuvailen seuraavaksi Malinan kulttuuriantropologisesta mallista keskeisimpiä arvoja ja oletuksia, jotta omassa työssäni käyttämät viittaukset tähän malliin ovat ymmärrettäviä.

⁶⁰ Middleton 2014, 178.

Malinan mukaan Välimeren alueen kulttuurissa kunnian hankkiminen ja häpeän välttäminen olivat keskeisessä asemassa lähes kaikissa inhimillisissä suhteissa. Kunnia tarkoitti ihmisen tai ryhmän käsitystä omasta arvostaan. Yksilön arvo riippui siitä, miltä hän näytti ryhmänsä silmissä. Tämä arvo myös vaati julkisen tunnustamisen. Kunniaa oli kahdenlaista, joko syntymässä perittyä tai päivittäisissä kanssakäymisissä hankittua. Syntymässä peritty kunnia kuvasti sitä asemaa, joka kyseisen henkilön perheellä oli. Sosiaalisten rajojen ylittäminen oli todella vaikeaa, ja ihmiset yleensä pysyivätkin omilla paikoillaan sosiaalihierarkiassa. Hankittu kunnia taas liittyi lähes kaikkiin kohtaamisiin oman perheen ulkopuolisten henkilöiden kanssa. Näissä kohtaamisissa piti olla jatkuvasti tarkkana, ettei oma kunnia vähene. Haastaminen tapahtui sosiaalisesti samanarvoisten kesken. Jos huomasi, että oma kunnia oli haastettu, siihen piti välittömästi vastata. Malina käyttää tästä termiä haaste ja vastaus -peli.⁶²

Yhtenä oletuksen oli käsitys rajoitetusta hyvästä. Hyvän määrän ajateltiin olevan vakio, eikä sitä voitu tuottaa jatkuvasti lisää. Eli jos joku pystyi nostamaan omaa asemaansa tai varallisuuttaan, niin sen katsottiin aina olevan joltakin toiselta pois. Jos taas pyrki muuttamaan syntymässään saanutta asemaa, niin sekin tulkittiin aina uhkana muille. Tästä on hyvänä esimerkkinä Jeesuksen vierailu kotikaupungissaan. Kaupungin asukkaat eivät tunnusta Jeesuksen uutta asemaa, vaan näkevät hänet edelleenkin oman biologisen perheensä edustajana. Jos Jeesuksen oman kaupungin asukkaat olisivat myöntäneet hänen uuden asemansa, niin he olisivat itse samalla luopuneet osasta omaa kunniaansa.⁶³

Yksilöllisyys ei ollut itsestäänselvyys samalla tavalla kuten nykyaikana, vaan jokaisen identiteetti muodostui siitä suhteesta, joka hänellä oli omaan ryhmäänsä. Yleensä tämä perusryhmä muodostui omasta perheestä, johon oli syntynyt. Tätä kutsutaan kollektivistiseksi tai dyadiseksi persoonallisuudeksi. Yksilön minäkuva ei siis määräydy omien tuntemusten perusteella, vaan siitä, miten muut ihmiset näkevät hänet ja hänen ryhmänsä.⁶⁴

Malinan kulttuuriantropologiselle mallille on esitetty kritiikkiä. Se vaikuttaisi olevan ideaalinen ja jäykkä eikä sellaisenaan huomioi riittävästi elettyä todellisuutta. Malinaa on kritisoitu erityisesti siitä, että hän määrittelee kunnian enimmäkseen miehiin liitetyksi ominaisuudeksi ja häpeän naisiin liittyväksi. Eletyssä

⁶¹ Telford 1999, 133; Middleton 2014, 176.

⁶² Malina 2001, 30, 32–33; Crook 2009, 593; Luomanen 2013, 19.

⁶³ Malina & Rohrbaugh 2003, 168. Ks. myös Luomanen 2013, 20.

⁶⁴ Malina 2001, 58–60; Malina & Rohrbaugh 2003, 343; Luomanen 2013, 19.

todellisuudessa naiset kuitenkin osallistuivat julkiseen elämään ja kilpailivat kunnian miestenkin kanssa. Joillain naisilla saattoi perheissä olla enemmän kunniaa kuin miehellä. Toiseksi Malinalla haaste ja vastaus -peli käytiin aina sosiaalisesti samanarvoisten kesken. Eletyssä elämässä alempiarvoinen kuitenkin saattoi häpäistä ylempiarvoisen.⁶⁵

2.4 Metodin soveltaminen

Työssäni käyn systemaattisesti läpi määrittelemäni opetuslapsista kertovat raamatunkohdat. Jotta voin määritellä, kuinka lähellä tai kaukana opetuslapset ovat ryhmän prototyypistä, tekstikohdassa täytyy olla jonkinasteista toimintaa tai reaktiota. Pelkkä opetuslasten esiintyminen tekstissä kertoo ainoastaan sisäpuolisuudesta. Käsittelyssäni jaksoissa on myös Jeesuksen opetusta, jossa määritellään ja tarkennetaan prototyyppiä. Tämän osalta jaksovalikoimani ei ole täysin kattava, mutta silti oman tutkielmani osalta riittävä osoittamaan, toimiiko alussa määrittelemäni hypoteesi opetuslapseuden prototyypistä.

Ennen kuin lähden tutkimaan sosiaalisen identiteetin näkökulmaan kuuluvia piirteitä, katson, löytyykö tarkastelemistani jaksoista viitteitä messiassalaisuuteen tai piirteitä, jotka selittyisivät kulttuuriantropologisesta näkökulmasta.

Lähden liikkeelle määrittelemällä, keitä henkilöitä tarkasteltavassa tekstikohdassa on. Samalla määrittelen, ketkä tekstin hahmoista asettuvat sisäpuolisiin, ketkä ulkopuolisiin ja onko tekstissä Jeesuksen ryhmän suhteen neutraaleja henkilöitä, joiden tarkempaa asemaa ei voida määritellä.

Tämän jälkeen etsin erilaisia sosiaalisen identiteetin näkökulmaan kuuluvia piirteitä tekstistä. Tutkin, minkälaisia strategioita opetuslapset käyttävät tarkasteltavissa tekstikohdissa: sosiaalista liikkuvuutta, ryhmien välistä kilpailua tai sosiaalista luovuutta. Koska sosiaalinen identiteetti ei ole pysyvä, vaan tilannesidonnainen ja ihminen voi samalla kuulua useampaan eri ryhmään, voi olla mahdollista, että eri ryhmien intressien välillä ilmenee ristiriitoja. Sosiaalisen nousun, kilpailun ja luovuuden lisäksi siis tarkastelen, löytyykö analysoitavista teksteistä viitteitä tällaisista ristiriitaisista intresseistä.

Mikäli tarkasteltavassa jaksossa on Jeesuksen puheita, joissa hän selkeästi määrittelee opetuslapseuden prototyyppiä, niin analysoin myös ne. Sitten katson, löytyykö tekstistä viitteitä mahdollisista tulevista sosiaalisista identiteeteistä. Lopuksi vertaan opetuslasten toimintaa tai reaktiota omaan hypoteesiini prototyyppi-

⁶⁵ Crook 2009, 609.

piydestä, eli niihin esiin tuomiini kriteereihin, jotka Markus on kertomuksessaan asettanut ihanteelliselle opetuslapselle. Katson, kuinka lähelle tai kauas tutkimieni tekstikohtien opetuslapset asettuvat tästä prototyypistä. Samalla myös tarvittaessa tarkennan alussa esittämäni hypoteesia.

3 Analyysi sosiaalisen identiteetin näkökulmasta

Analyysini noudattaa Boringin mallin jakoa, mistä tutkimukseni käsittää kolme sisintä kehää eli 1) kolmen sisäpiirin, johon kuuluvat Pietari, Jaakob ja Johannes, 2) kahdentoista valitun (δώδεκα) muodostaman kehän sekä 3) Jeesuksen oppilaiden (μαθητής) muodostaman kehän. Vaikka kolmen sisäpiiri on osa kahdentoista valitun joukkoa ja vastaavasti kahdentoista valitun joukko on osa tarkemmin määrittelmätöntä oppilaiden joukkoa, niin analysoin nämä ryhmä toisistaan erillään ja pyrin löytämään Markuksen painotuksia koskien kutakin ryhmää erikseen. Ryhmien välillä on toki päällekkäisyyksiä ja pyrin ottamaan ne huomioon jaksojen tarkasteluissa. Analyysissani lähestyn tutkittavaa aihetta tietyistä jaksoista ja teemoista käsin. Valintani kohdistuukin niihin jaksoihin, joissa kolmen sisäpiirin henkilöt, termit δώδεκα sekä μαθητής ovat joko selvästi esillä tai jakson voidaan selkeästi tulkita viittaavan niihin. Tämän jälkeen vertailen saamiani tuloksia ja katson, missä ne eroavat toisistaan ja mitkä taas ovat yhteisiä piirteitä.

3.1 Kolmen sisäpiiri

Kolmen sisäpiiriin kuuluvat Pietari, Jaakob ja Johannes. Joskus tähän lasketaan neljäntenä mukaan myös Pietarin veli Andreas. Oman näkemykseni mukaan Andreas ei kuulu tähän sisäpiiriin kovinkaan tiiviisti. Markukselta löytyy kolme selkeää tekstijaksoa, jotka puoltavat ainoastaan kolmen henkilön kuuluvan tähän ryhmään. Ensimmäinen jakso on Jairoksen tyttären parantaminen, jossa Jeesus sallii vain Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen tulla mukaansa Jairoksen kotiin (5:37). Toinen jakso on Jeesuksen kirkastuminen, jossa niin ikään Jeesus ottaa vain edellä mainitut kolme henkilöä mukaansa vuorelle (9:2). Kolmannessa Getsemaneen sijoittuvassa jaksossa Jeesus ottaa Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen erilleen muista opetuslapsista ja pyytää heitä valvomaan, kun hän rukoilee (14:33). Andreas on tämän kolmikon mukana selkeästi ainoastaan silloin, kun Jeesus puhuu viimeisistä tapahtumista (13:3). Mielestäni Andreksen laskeminen tähän sisäpiiriin johtuu ensimmäisestä kutsukertomuksesta, jossa hänet yhdessä veljensä Pietarin kanssa kutsutaan seuraamaan Jeesusta. Toisena seikkana on kahdentoista valitun lähettäminen ja toimiminen pareittain. Tämä jonkinasteinen epäselvyys Andreksen asemasta Markuksella johtuneesi siitä, että teema opetuslasten pareittain kutsumisesta ja lähettämisestä sekoittuu jossain määrin ideaan kolmen sisäpiiristä.

3.1.1 Ensimmäiset kutsukertomukset (1:16–20)

Jeesus kutsuu itselleen seuraajia heti julistajan uransa alkuvaiheessa. Ensimmäiset henkilöt, jotka kutsutaan ja jotka myös lähtevät seuraamaan⁶⁶ häntä, ovat ammattikalastajia. Ensin Simon ja Andreas ja sen jälkeen Sebedeuksen pojat Jaakob ja Johannes. Kutsun saatuaan Simon ja Andreas jättävät välittömästi ammattinsa ja kalastusvälineensä, minkä jälkeen he lähtevät seuraamaan Jeesusta. Jaakobin ja Johanneksen mainitaan jättävän ammattinsa ja tarvikkeidensa lisäksi vielä isänsä ja tämän muut työntekijät.⁶⁷

Perikooppi on hyvin tiivis ja siitä on karsittu kaikki ylimääräiset yksityiskohdat pois. Jeesuksen, Simonin, Andreaksen, Jaakobin ja Johanneksen lisäksi perikoopissa esiintyvät myös Jaakobin ja Johanneksen isä Sebedeus sekä tämän palkkalaiset (μισθωτός). Markuksen kertomus antaa ymmärtää, etteivät kalastajat olleet aiemmin tavanneet tai kuulleet Jeesuksesta.⁶⁸ Jeesuskin on vasta muodostamassa omaa ryhmäänsä. Alkuasetelma antaisikin siis olettaa, että kaikki perikooopin henkilöt ovat vielä neutraaleja suhteessa Jeesuksen ryhmään ja vasta Jeesuksen kutsu seuraamaan itseään tekee Simonista, Andreaksesta, Jaakobista ja Johanneksesta sisäpuolisia. Sebedeus ja palkkalaiset jäävät neutraaliin tilaan, koska mitään vihamielisyyttä tai muutakaan reaktiota ei Jaakobin ja Johanneksen lähtö näytä aiheuttavan.

Simonin, Andreaksen, Jaakobin ja Johanneksen liittyminen Jeesuksen ryhmään voidaan nähdä sosiaalisena liikkuvuutena. Jeesuksen ryhmä siis tarjosi heille jotain sellaista, jonka he saattoivat kokea positiiviseksi parannukseksi suhteessa aiempaan ryhmäänsä. Jeesus ei kutsunut opetuslapsia oppimaan tiedollisesti uusia asioita, vaan hän kutsui heitä seuraamaan itseään ja antoi heille uuden tehtävän olla ihmisten kalastajia. Simonin, Andreaksen, Jaakobin ja Johanneksen välitön ja myönteinen reaktio Jeesuksen kutsuun seuraamisesta,

⁶⁶ Verbi ἀκολουθέω on Markukselle synonyymi Jeesuksen opetuslapsena olemisen kanssa. Ks. Black 2011, 70 ja Bock 2015, 122.

⁶⁷ Markus korostaa, että opetuslapseuteen liittyy kaiken aiemman taakse jättäminen. Kuitenkin siitä, jättivätkö opetuslapset todellisuudessa kaiken taakseen, voidaan Markuksellakin nähdä erilaisia viitteitä. Esim. Jeesus kulkee usein veneellä Galilean merta edestakaisin. Kenen tämä vene on?

⁶⁸ Tässä näkyy Markuksen oma painotus asiassa. Mm. Malina & Rohrbauhg (2003, 149) pitää selvänä, että Jeesuksen liikkeeseen liittyvillä henkilöillä on ollut tietoa Jeesuksesta ja hänen tavoitteistaan. Marcus (2000, 178) puolestaan esittää, että Kapernaumiin ja sen ympäristöön sijoittuvat ensimmäiset tapahtumat voidaan helposti järjestää uudelleen, jolloin niistä saadaan muodostettua ajallisesti ja psykologisesti mahdollinen kokonaisuus: 1) Jeesus saapuu Kapernaumiin ja menee synagogaan (1:21–28), 2) Simonin anopin ja muiden sairaiden parantaminen (1:29–31), 3) Ensimmäisten opetuslasten kutsuminen (1:16–20) ja 4) Lähtö Kapernaumista (1:35–39). Tämä selittäisi sen, miksi Markuksella Simon ja Andreas palaavat kotiinsa välittömästi sen jälkeen, kun ovat ensin luopuneet kaikesta. Kalastajien liittyminenkin Jeesuksen ryhmään ei olisi niin dramaattista, jos he ovat jo aiemmin tavanneet ja tuntevat Jeesuksen. Vrt. myös Jh. 35–42.

kaiken aiemman hylkäämisestä sekä osallistumisesta hänen antamaansa tehtävään ilman pohdintaa ammattinsa tai kalastusvälineidensä jättämisestä osoittaa, että he asettuvat hyvin lähelle prototyyppiä.

Jäseneksi pääsemisen ehdoton edellytys kuitenkin oli Jeesuksen henkilökohtainen kutsu. Jeesuksen tapa ottaa uusia jäseniä ryhmäänsä poikkesi huomattavasti oman aikansa rabbiinisten opettajien toimintamallista, jossa oppilaan piti itse hakeutua opettajan oppilaaksi.⁶⁹ Perustelen tätä näkemystä Jeesuksen henkilökohtaisen kutsun merkityksestä vielä kahdella esimerkillä Markuksen evankeliumista. Ensimmäisessä Jeesus parantaa Gerasassa ollessaan miehen, jolla on saastainen henki (5:1–20). Parannuttuaan mies pyytää, että saisi olla Jeesuksen kanssa, mutta Jeesus ei salli sitä, vaan lähettää miehen kotiinsa. Toinen esimerkki liittyy jaksoon vieraasta henkimanaajasta (9:38–41). Siinä Johannes kertoo Jeesukselle, että he⁷⁰ kielsivät tätä vierasta manaajaa toimimasta heidän oman yhteisönsä nimissä, koska hän ei kuulunut⁷¹ sisäryhmään. Jeesus kuitenkin kieltää näitä kahtatoista valittua vetämästä rajaa sisäpuolisten ja ulkopuolisten kesken. Tämän perusteella ainoastaan Jeesus itse voi määritellä sen, kuka kuuluu sisäryhmään.

Markuksen kuvaus ensimmäisten seuraajiensa kutsumisesta on hyvin ideaalinen. Tässä ideaalisessa prototyyppissä Jeesuksen kutsu aiheuttaa välittömän vastauksen, johon sisältyy kaiken vanhan jättäminen taakse ehdoitta. Kertomuksen perusteella Pietari, Andreas, Jaakob ja Johannes eivät tunne entuudestaan Jeesusta. Jakson tarkempi tutkimus kuitenkin osoittaa, että tämä ei välttämättä pitänyt paikkaansa. Samoin kuvaus siitä, että molemmat veljesparit olisivat luopuneet kaikesta, asettuu uuteen valoon, kun tarkastellaan myöhempiä jaksoja, joissa Jeesuksella ja hänen oppilaillaan on esimerkiksi vene käytössä. Näyttääkin siltä, että Markus on tarkoituksella muokannut nämä kutsukertomusjaksot sellaisiksi, että tämä ideaalinen prototyyppisyys toteutuisi niissä.

3.1.2 Pietari tunnustaa Jeesuksen Messiaaksi (8:27–30)

Jeesus on matkalla oppilaidensa (μαθητῆς) kanssa ja heidän kulkiessa tiellä (ἐν τῇ ὁδῷ)⁷² hän kysyy oppilailtaan ensin, kuka hän ihmisten mielestä on. Oppilaat vas-

⁶⁹ Weder 1992, 209.

⁷⁰ Jakeen 9:35 perusteella kyseessä on kaksitoista valittua.

⁷¹ Tässä yhteydessä Markus käyttää termiä ἀκολουθῆω, jonka siis tulkitseen tarkoittavan kuulumista sisäryhmään.

⁷² Boring (2006, 237) katsoo, että 'tie' tässä yhteydessä viittaa opetuslapseuteen.

taavat, että Johannes Kastaja, Elia tai joku profeetoista. Tämän jälkeen Jeesus kysyy heiltä uudestaan, kuka hän on oppilaidensa mielestä. Pietari vastaa ja sanoo: ”*Sinä olet Kristus.*” Jakson päätteeksi Jeesus varoittaa kertomasta tätä kenellekään.

Välimeren alueella Markuksen evankeliumin kirjoittamisen aikaan ihmiset eivät määritelleet itseään yksilöllisestä identiteetistä käsin, vaan heillä oli kollektiivinen identiteetti, joka määräytyi sen perusteella, mihin ryhmään hän kuului ja millaisena muut ihmiset tämän ryhmän näkivät. Yhteisöissä, joissa vallitsi kunnian ja häpeän kulttuuri, kyse oli erityisesti oman ryhmän asemasta kunniahierarkiassa. Koska Jeesus oli hylännyt oman biologisen perheensä (3:31–35), hänen asemaansa ei voitu enää määritellä sen perusteella. Näin ollen Jeesus itse halusi tietää, mikä hänen oma asemansa on kunniahierarkiassa yhtäältä ulkopuolisten ja toisaalta omien sisäryhmäläisten mielestä.⁷³ Pietarin vastaus siis määrittelee Jeesuksen aseman. Pietari ei näe Jeesusta enää oman biologisen perheensä edustajana, vaan heidän oman sisäryhmänsä jäsenenä. Samalla Pietari tunnustaa Jeesuksen jumalallisen valtuutuksen julistaa Jumalan valtakunnan tulemistä.⁷⁴

Tässä jaksossa messiassalaisuus esiintyy hyvin selvästi. Ensin Pietari tunnustaa, että Jeesus on Kristus (8:29) ja sitä seuraa Jeesuksen varoitus, että kukaan oppilaista ei saa kertoa hänestä kenellekään.⁷⁵ Pietarin tunnustus on oikea eikä Jeesus kiellä sitä. Miksi tämä sitten piti salata? Tämä salaaminen yleensä selitetään ristinteologialla, mutta Räisänen katsoo, että salaamisen poisjättäminen ei vaikuttaisi millään tavalla jakeessa 8:31 kertomukseen Ihmisen Pojan kärsimyksestä.⁷⁶ Räisänen katsookin, että Markus puolusti omaa kristologiaansa niitä vastaan, jotka julistivat maanpäällisen Jeesuksen opetuksia. Tehokkain tapa oli antaa Jeesuksen esittää niitä kristologisia väitteitä, joita Markus itse edusti.⁷⁷

Jaksossa esiintyy sisäryhmään kuuluvina henkilöinä Jeesus ja hänen oppilaansa. Ulkoryhmään kuuluvia ja heidän näkemyksiään mainitaan ainoastaan keskustelussa. Oppilaat ovat Jeesuksen seurassa ’tiellä’, mikä on vahva kuvaus opetuslapseudesta. Oppilaista nostetaan esiin erityisesti Pietari, joka asettaa Jeesuksen hyvin korkeaan asemaan omassa yhteisössään. Myös oman ryhmän ulkopuolella

⁷³ Malina & Rohrbaugh 2003, 180–181, 343. Välimerenalueiden yhteisöissä sekä julkinen että oman ryhmän käsitys omasta asemasta täytyi olla sopusoinnussa keskenään.

⁷⁴ Malina & Rohrbaugh 2003, 181.

⁷⁵ France (2002, 330) katsoo, että tämä on Markuksella ainoa kohta, jossa selkeästi Jeesuksen identiteetti Kristuksena yhdistetään käskyyn pitää se salassa. Esim. jakeessa 9:9 puhutaan Ihmisen Pojasta.

⁷⁶ Räisänen 1990, 180–184.

⁷⁷ Räisänen 1990, 194–195.

Jeesus ja hänen ryhmänsä arvostetaan hyvin korkealle, joten ryhmän oma käsitys itsestä vastaa hyvin paljon sitä, miten myös muut näkevät tämän ryhmän.

Kuvaus Pietarista on erittäin positiivinen. Hän on sitoutunut omaan ryhmäänsä ja myös tunnustaa Jeesuksen auktoriteetin siinä. Samalla hän asettaa Jeesuksen oman ryhmänsä prototyyppiksi, johon kaikkien ryhmän jäsenten pitäisi pyrkiä. Markus siis jatkaa oman prototyyppinsä rakentamista, jossa Jeesus on asetettu keskiöön, ei maanpäällinen Jeesus, vaan ylösnoussut Kristus. Jeesus ei kiellä olevansa Kristus, joten Pietarin tunnustus on oikea. Markus saa näin ollen Jeesuksen auktoriteetin oman prototyyppinäkömyksensä tueksi. Salaamisella Markus haluaa selittää oman ryhmänsä kanssa kilpailevien ryhmien erilaisen käsityksen tästä prototyyppistä.

3.1.3 Jeesus puhuu kuolemastaan (8:31–33)

Jakson alussa Jeesus ryhtyy opettamaan oppilaitaan ja kertoo heille tulevasta kärsimyksestään, kuolemastaan sekä ylösnousemuksestaan täysin avoimesti (παρησια). Tämän jälkeen Pietari nuhtelee Jeesusta kahden kesken. Jeesus vastaa tähän nuhtelemalla Pietaria kaikkien oppilaiden edessä.

Tämä jakso liittyy olennaisesti edelliseen jaksoon, jossa Jeesuksen ryhmä on määritellyt oman asemansa kunniahierarkiassa. Jeesuksen puheen kuolemasta ja kärsimyksestä voi tulkita niin, että ryhmä ei kuitenkaan ollut täysin varma omasta uudesta asemastaan ja siitä, pystyvätkö he sen säilyttämään. Jeesus ja hänen ryhmänsä olivat luopuneet omasta syntymässään peritystä asemasta kunniahierarkiassa. Yhteiskunnassa, jossa kaikkea hyvää, myös kunniaa, oli vain rajoitettu määrä, oman aseman nostaminen kunniahierarkiassa oli hyvin vaikeaa. Tällainen oman aseman nostaminen koettiin yleisesti myös hyvin epäilyttäväksi toiminnaksi.⁷⁸

Pietarin ja Jeesuksen välinen kiista voidaan tulkita monella eri tavalla.⁷⁹ Boring katsookin mahdolliseksi, että Pietari on asettanut itsensä opettajan asemaan ja yrittää korjata Jeesuksen näkemystä kristologiasta. Jeesus vastaa tähän ja käskää Pietarin palaamaan takaisin opetuslapsen asemaan. Pietari edustaa Saatanaa, joka on asettunut Jeesuksen esteeksi ristin tiellä.⁸⁰ Edellisessä jaksossa Pietari tunnusti

⁷⁸ Ks. mm. Malina & Rohrbaugh 2003, 182.

⁷⁹ Marcus (2009, 607) katsoo, että *ὀπίσω μου* voidaan tulita kolmella eri tavalla: 1) Jeesus käskää Pietarin häipymään ja pois näköpiiristään, 2) Jeesus kieltää Pietaria olemasta esteenä hänelle ja 3) Jeesus käskää Pietarin palaamaan opetuslapsen asemaan. Vrt. Mt. 7:23, jossa on *ἀποχωρεῖτε ἀπ’ ἐμοῦ*, ”menkää pois luotani”, kun taas Markuksella on *Ὑπαγε ὀπίσω μου*, ”mene pois taakseni”.

⁸⁰ Boring 2006, 241–242; Näin myös Marcus 2009, 614–615; Ks. myös Collins (2007, 407) katsoo, että Jeesus käskää Pietaria palaamaan seuraamaan häntä, niin kuin opetuslapsen tulisi ja että Pietari toimii samanlaisessa roolissa kuin Saatana.

Jeesuksen Messiaaksi (8:29), nyt hän nuhtelee Jeesusta kahden kesken. Yleensä Pietari toimii kaikkien opetuslasten puhemiehenä, mutta tässä jaksossa Markus korostaa nimenomaa Pietarin asettumista Jeesusta vastaan. Pietarin asema suhteessa ryhmän prototyyppiin muuttuu hyvin radikaalisti. Edellisessä jaksossa hän oli erittäin lähellä sitä, nyt todella kaukana. Marcus kuitenkin katsoo, että Pietarin reaktio oli hyvin luonnollinen, koska ryhmän johtajan kohtalolla oli suora vaikutus hänen seuraajiinsa. Kärsivä Messias ei tuntunut niin hyvältä vaihtoehdolta kuin juhlittu ja voittoisa Messias.⁸¹

Jaksossa paikalla ovat Jeesus ja hänen oppilaansa, joista Pietari nimetään erikseen. Paikalla ei ole ulkopiiriin kuuluvia henkilöitä, vaan ainoastaan sisäpiiriin kuuluvia. Jaksosta tulee selvästi esiin se, että Pietarin näkemys ryhmän identiteetistä ja prototyypistä ei vastaa Jeesuksen näkemystä siitä. Vaikka jaksossa Pietari nouseekin selkeästi esiin, niin Pietaria nuhdellessaan Jeesus katsoo oppilaisiinsa (μαθητής). Tämän perusteella voidaankin ajatella, että myös he mahdollisesti ajattelivat ryhmästä ja Jeesuksesta Pietarin tavoin, vaikka Pietari yksin olikin nostettu keskiöön.⁸² Pietarin ja oppilaiden suhde ryhmän prototyyppiin siis etääntyy. He eivät enää kuuliaisesti seuraa Jeesusta, vaan Jeesus joutuu käskemään heitä palaamaan takaisin tähän asemaan. Tähän liittyy hyvin vahvasti seuraava jakso (8:34–9:1), jossa Jeesus opettaa väkijoukolle (ὄχλος) ja oppilailleen (μαθητής), mitä ryhmään kuulumisen ja seuraamisen (ἀκολουθέω) tarkoittavat.

Jos vertaa tätä jaksoa edelliseen, niin tässä näyttäisi olevan se polttopiste, jossa ryhmän sosiaaliseen identiteettiin tulee muutos. Opetuslapseuden prototyyppiin määritellään mukaan kärsimys. On toki mahdollista, että kärsimys on alusta asti kuulunut tähän prototyyppiin ja se ilmenee vasta nyt, sillä eri tilanteissa saattavat painottua eri ominaisuudet, jotka vaikuttavat siihen, kuinka lähellä prototyyppiä ollaan. Edellisessä jaksossa ryhmän sosiaalinen identiteetti vastasi ulkopuolisten näkemystä ryhmästä ja asema arvohierarkiassa oli korkealla. Nyt tämä uusi määritelmä tai painotus muuttaa tilanteen.

Jaksosta on mahdollista tulkita, että Pietarin tavoin Markuksen yhteisön sisällä oli henkilöitä, jotka eivät halunneet kärsimyksen olevan osa ryhmäidentiteettiä. Yhteisön sisällä oli kiistaa ryhmän prototyyppiudesta ja sen takia Markuksella Jeesus palauttaa Pietarin ja muut oppilaat hyvin ankarasti omalle paikalleen. Samalla välittömästi seuraavassa jaksossa (8:34–9:1) Markus esittää vahvasti, mitä

⁸¹ Marcus 2009, 613–614.

⁸² Ks. mm. Marcus 2000, 607.

ryhmään kuulumisen tarkoittaa (8:34) ja vaatii myös ryhmään kuuluvia tunnustautumaan julkisesti ryhmän jäseneksi (8:38).

3.1.4 Opetuslasten tuleva palkka (10:23–31)

Jeesus on juuri keskustellut varakkaan miehen kanssa, minkä jälkeen hän toteaa oppilailleen (μαθητής), kuinka vaikeata on varakkaiden päästä Jumalan valtakuntaan. Oppilaat hämmästyvät Jeesuksen toteamuksesta. Jeesus jatkaa puhetta ja sanoo vielä painokkaammin, kuinka vaikea varakkaiden on päästä Jumalan valtakuntaan. Jeesuksen oppilaat ovat vielä hämmentyneempiä ja kysyvätkin, että kuka sitten voi pelastua. Jeesus vastaa, että Jumalalle on mahdollista kaikki se, mikä ihmiselle ei ole mahdollista. Pietari puuttuu puheeseen ja toteaa, että he ovat luopuneet kaikesta ja seuranneet (ἀκολουθέω) Jeesusta. Tähän Jeesus vastaa, että se, joka hänen ja evankeliumin takia luopuu kaikesta, saa nyt tässä ajassa sen satakerlaisena takaisin. Tässä yhteydessä Jeesus puhuu myös vainoista, jotka liittyvät tähän palkitsemiseen. Kaiken tämän jälkeen se, joka on luopunut kaikesta, saa vielä ikuisen elämän. Viimeiseksi Jeesus toteaa, että monet ensimmäiset tulevat viimeisiksi ja viimeiset ensimmäisiksi.

Tämä jakso liittyy kiinteästi edelliseen jaksoon, jossa Jeesuksen luokse tulee varakas mies, joka haluaa tietää, miten voisi periä iankaikkisen elämä. 'Varakas' tai 'köyhä' ei evankeliumin kirjoittamisen aikana tarkoittanut pelkästään rahalla mitattavien asioiden omistamista, vaan pohjimmiltaan kyse oli henkilön sosiaalisesta asemasta suhteessa muihin. Rahallisesti rikas leskikin ilman miespuolista perillistä määriteltiin 'köyhäksi'. Koska kaikkea hyvää ajateltiin olevan vain rajoitettu määrä, niin yhden varakkuus oli automaattisesti joltakin toiselta pois. Varakas oli kunniahierarkiassa korkealla ja pystyi sitä hyödyntämällä hankkimaan lisää varakkuutta. Heidän siis koettiin ottavan itselleen jotain sellaista, mikä ei heille kuulunut. Tämän takia heitä pidettiin yleisesti ahneina ja varkaina.⁸³ Varakkuus voitiin myös nähdä palkkiona Jumalan käskyjen noudattamisesta ja siksi Jeesuksen oppilaiden hämmästyks saattoi johtua siitä, että näiden varakkaiden, Jumalan siunaamien ihmisten, on vaikea päästä Jumalan valtakuntaan.⁸⁴ Kunnian ja häpeän kulttuureissa jokaisen sosiaalinen asema oli jo syntymässä määrätty. Sen muuttaminen oli hyvin vaikeaa, joten korkealla arvoasteikossa olevien kuului olla ensimmäisiä. Se oli heidän oikeutettu paikkansa. Samoin heikossa asemassa olevien paikka oli olla viimeisiä. Omasta paikasta luopuminen ja paikan vaihtaminen hie-

⁸³ Malina & Rohrbaugh 2003, 191, 400–401.

⁸⁴ Marcus 2009, 735; Bock 2015, 275.

rarkiassa toiseen ääripäähän kuuluvan kanssa tarkoitti varakkaalle julkista häpäisemistä ja vastaavasti köyhälle julkista kunnioitusta.⁸⁵

Paikalla on vain sisäpiiriin kuuluvat Jeesus ja hänen oppilaansa. Jeesus kääntää oman yhteisönsä määritelmän arvohierarkiasta muusta yhteiskunnasta täysin vastakkaiseksi. Jeesuksen seuraajien ei tule tavoitella tätä muun yhteiskunnan määritelmää korkeaa asemaa kunniahierarkiassa, vaan tavoite onkin olla heikoimmassa asemassa. Pietari nostetaan oppilaiden keskuudesta esiin kertomaan, että he ovat tehneet juuri tämän eli ovat luopuneet sosiaalisesta asemastaan ja seuranneet (ἀκολουθῶ) Jeesusta. Pietari ja muut oppilaat näyttäisivät olevan hyvin lähellä yhteisön prototyyppiä, koska he ovat noudattaneet kaikkia Jeesuksen ohjeita.

Markuksen määrittelemän sosiaalisen identiteetin kannalta näen tässä jonkinasteista ristiriitaa. Ensinnäkin Markus näyttäisi turvautuvan sosiaaliseen luovuuteen ja määrittelevän vertailtavan piirteen uudelleen. Yhteisön jäsenten tulee tavoitella muulle yhteiskunnalle vastakkaista asemaa kunniahierarkiassa. Kuitenkin Jeesus antaa kunniasanansa siitä, että jokainen, joka luopuu yhteiskunnallisesta statuksestaan Jeesuksen tähden, palkitaan satakertaisesti nyt ja tässä. Opetuslapseuteen liittyy siis menetyksiä, jotka kuitenkin korvataan jo tässä maailmassa. Markus ei ilmeisesti ole tarkoittanut tätä ymmärrettäväksi täysin kirjaimellisesti, vaan hän tarkoitti, että menetetyt tilat tulevat kristittyjen yhteisö, jossa yhteisön vieraanvaraisuus korvaa myös materiaaliset menetykset.⁸⁶ Tähän yhteisöön kuulumiseen liittyy myös kärsimystä. Tästä voisi olettaa, että Markus ajatteli yhteisön sen hetkisen tilanteen mahdollisesti olevan tilapäistä. Hän yritti rauhoitella ryhmänsä epävarmoja jäseniä lupaamalla, että yhteisön puolesta tehty uhraus palkitaan jo nyt ja tässä. Mutta suurempi palkinto kuitenkin saadaan vasta myöhemmin Jeesuksen lupaamassa ikuisessa elämässä. Tämä viittaa mielestäni vahvasti mahdolliseen tulevaan identiteettiin. Viimeistään silloin ryhmään kuuluvat saavat palkintonsa.

3.1.5 Jeesus ja Sebedeuksen pojat (10:35–45)

Jaakob ja Johannes tulevat Jeesuksen luokse ja esittävät hänelle pyynnön. Jeesus kysyy heiltä, mitä he haluavat hänen tekevän. Veljekset pyytävät, että he saisivat istua Jeesuksen vierellä hänen kirkkaudessaan, toinen oikealla ja toinen vasemalla puolella. Jeesus vastaa heille, että he eivät tiedä, mitä he pyytävät, ja kysyy

⁸⁵ Malina & Rohrbaugh 2003, 192.

⁸⁶ Evans 2001, 102–103; France 2002, 408; Boring 2006, 297; Marcus 2009, 738.

heiltä, pystyvätkö he kestämaan hänen kohtalonsa. Veljekset vastaavat, että pystyvät. Jeesus ennustaa heille saman kohtalon kuin hänellä itsellään on, mutta lisää siihen, että hänellä itsellään ei kuitenkaan ole valtaa päättää siitä, kuka istuu oikealla ja kuka vasemmalla puolella. Kun muut kymmenen opetuslasta kuulevat asiasta, he suuttuivat Jaakobille ja Johannekselle. Jakso päättyy Jeesuksen opetukseen siitä, että se, joka haluaa heidän keskuudessaan olla merkittävä, hän olkoon muiden palvelija ja se, joka haluaa olla ensimmäinen, hän olkoon muiden orja. Ihan lopuksi Jeesus asettaa itsensä esimerkiksi ja kertoo oman tehtävänsä.

Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, kun opetuslapset keskustelevat siitä, kuka heistä on korkeimmassa asemassa (9:33–34). Aiemmin, kun Jeesus tuli oppilaidensa⁸⁷ kanssa Kapernaumiin, hän kysyi heiltä, mistä he keskustelivat tiellä. Oppilaat ovat vaiti eivätkä vastaa Jeesukselle, mutta kertoja paljastaa, että he ovat keskustelleet siitä, kuka heistä on suurin. Vaikka Jeesukselle ei kerrottukaan oppilaiden keskustelun aihetta, niin hän silti kokoaa kaksitoista valittua ympärilleen ja opettaa heille oman ryhmänsä käsityksen arvohierarkiasta, eli jos joku haluaa olla ensimmäinen, niin hänen pitää olla viimeinen ja kaikkien palvelija (9:35). Jeesus asettaa esimerkiksi lapsen, joiden asema yleisesti oli heikko Markuksen evankeliumin kirjottamisen aikaan. Heiltä puuttuivat sekä asema yhteisössä että lailliset oikeudet.⁸⁸

Tämä (10:35–41) on ainoa jakso Markuksella, jossa Jaakob ja Johannes esiintyvät kahdestaan ilman Pietaria. Tämän lisäksi yhdessä jaksossa (9:38) Johannes nostetaan opetuslapsista esiin.⁸⁹ Yleensä kolmen sisäpiiristä Pietari on eniten esillä. Jaakobin ja Johanneksen pyynnöstä saa sen käsityksen, että he yrittävät ohittaa Pietarin arvohierarkiassa.⁹⁰ Jeesus kuitenkin vastaa veljeksille, että he eivät tiedä, mitä pyytävät. Ja vaikka Jeesus kertoo pyyntöön liittyvästä kärsimyksestä, niin Jaakob ja Johannes sen enempää miettimättä vastaavat, että he pystyvät kestämaan kärsimyksen.

⁸⁷ Edellisessä jaksossa Jeesus on oppilaidensa (μαθητές) kanssa ja opettaa heitä (9:31). Jakeessa 9:35 Jeesus taas kutsuu kaksitoista valittua (δωδεκα) luokseen ja alkaa opettaa heitä. Tässä kohdassa termit vaikuttaisivat olevan identtisiä keskenään.

⁸⁸ France 2002, 374; Malina & Rohrbaugh 2003, 336; Boring 2006, 281. Lapsi ei siis edustanut viattomuutta.

⁸⁹ Tässä voidaan myös nähdä arvovallan tavoittelua. Siinä Johannes, edustaen samalla muitakin opetuslapsia (kahtatoista valittua), yrittää ottaa itselleen päätösvaltaa siitä, kuka ryhmään kuuluu ja kuka ei.

⁹⁰ France 2002, 415. On mahdollista, että Jaakob ja Johannes ovat katsoneet voivansa haastaa Pietarin johtoaseman, koska Jeesus oli edellisessä jaksossa vastannut Pietarille, että monet ensimmäiset tulevat viimeisiksi ja viimeiset ensimmäisiksi (10:31); Ks. myös Collins 2007, 495; Vrt. Mt. 20:20–21.

Jaksossa on paikalla pelkästään ryhmän sisäpuolelle kuuluvia henkilöitä eli Jeesus, Jaakob, Johannes sekä kymmenen (δέκα) opetuslasta, eli käytännössä tämä tarkoittanee, että Jeesuksen lisäksi paikalla on kaksitoista valittua (δώδεκα), mutta Jaakob ja Johannes on vain nostettu heistä esiin tässä jaksossa.

Jos tämän jakson tulkitsee niin, että Jaakob ja Johannes yrittävät ohittaa Pietarin arvohierarkiassa, niin silloin jakso antaa mielestäni melko kummallisen kuvan Jaakobista ja Johanneksesta. Jeesus on jo aiemmin kahteen kertaan kertonut heille, että heidän ryhmässään arvohierarkia on käänteinen eikä siis samanlainen kuin ryhmän ulkopuolella vallitseva (9:35; 10:31). Näyttäisikin, että Jaakob ja Johannes eivät ole täysin sisäistäneet Jeesuksen määritelmää ryhmän uudesta sosiaalisesta identiteetistä, jossa siis ensimmäinen tulee viimeiseksi ja viimeinen ensimmäiseksi.

Näyttäisi siltä, että he kuitenkin suuntaavat katseensa ryhmän mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin. Tätä tukee heidän kysymyksessään viittaus Jeesuksen kirkkaudesta⁹¹ (ἐν τῇ δόξῃ σου). Pelkästään Jeesuksen kunniaista puhuminen vaikuttaisi hieman oudolta, koska tähän mennessä Jeesus on kertonut opetuslapsilleen kolme kertaa omasta kärsimyksestään, kuolemastaan ja ylösnousemuksesta (8:31; 9:31 ja 10:32–34), mutta ei tulevasta kunniaista. Viimeisin kerta, kun Jeesus puhui kuolemastaan, oli edellisessä jaksossa. Vaikka Jaakob ja Johannes tässä vaikuttaisivatkin suuntaavan katseensa kohti tulevaa, niin silti he näyttävät olevan täysin tietämättömiä tulevista tapahtumista. Katsoisinkin, että Jaakob ja Johannes asettuvat kauas ryhmän prototyypistä. Tämä koskee myös muita kahden-toista valitun joukkoon kuuluvia, koska he suuttuvat veljeksille tästä yrityksestä nostaa omaa asemaa.⁹² He ovat myös kiinnostuneita omasta asemastaan.

Jakson lopussa Jeesus määrittelee jälleen kerran ryhmän prototyyppiä, joka selkeästi poikkeaa ympäröivän yhteiskunnan arvoista. Ryhmässä olevien ei pidä hakea valta-asemaa keskuudessaan, vaan ryhmän kannalta arvokkaimpia ovat ne, jotka ovat muiden palvelijoita ja orjia. Jeesus mainitsee itsensä esimerkkinä prototyypistä.

Markuksen yhteisö elää jo pääsiäisen jälkeistä aikaa, joten heille Jeesuksen kokema kärsimys on jo tapahtunutta varmaa tietoa. Jakso antaakin sen vaikutel-

⁹¹ Evans 2001, 116. Ei ole täysin selvää, mitä δόξα tässä yhteydessä tarkoittaa. Pääsiäisen jälkeisestä näkökulmasta voidaan ymmärtää viittaukseksi paruusiasta. Historiallisessa kontekstissa kyse olisi maanpäällä olevasta Jumalan valtakunnasta, jossa Israel on lunastanut asemansa takaisin. Evans tulkitsee, että tässä kohdassa kyse on Jeesuksen kunniaista tai arvokkuudesta.

⁹² Boring 2006: 301. Ensimmäisen vuosisadan Välimerenalueen kunnian ja häpeän kulttuureissa oli oikeutettua tavoitella yhteiskunnallista asemaa.

man, että Markus pyrkii vahvistamaan lukijoilleen yhteisönsä prototyyppisyyttä. Heille on jo useaan kertaan selitetty nämä asiat, joissa Jaakob ja Johannes osoittavat ymmärtämättömyytensä. Markuksen lukijoille on siis selvää, mitä asemaa Jaakobin ja Johanneksen olisi pitänyt tavoitella. Sen lisäksi, että tässä jaksossa määritellään prototyyppiä, siinä Markus myös hyvin selvästi asettaa Jeesuksen esimerkiksi prototyyppistä.

3.1.6 Jeesus ennustaa opetuslasten luopumisen (14:26–31)

Jeesus lähtee oppilaidensa kanssa Öljymäelle ja kertoo heille, että he kaikki tulevat luopumaan⁹³ hänestä. Tähän Jeesus liittää lupauksen siitä, että ylösnousemuksen jälkeen hän menee Galileaan odottamaan oppilaitansa. Pietari kuitenkin sanoo Jeesukselle, että vaikka kaikki muut luopuisivat Jeesuksesta, niin hän ei luovu. Jeesus vakuuttaa, että Pietari kieltää hänet kolmesti ennen aamua. Pietari vastaa tähän painokkaasti, että vaikka hänen pitäisi kuolla Jeesuksen kanssa, niin hän ei siinäkään tapauksessa kiellä Jeesusta. Kaikki muutkin oppilaat sanoivat samalla tavalla.

Juudaksen käsittelen erikseen kohdassa 3.2.2, minkä takia kavaltamista ei oteta esiin tässä yhteydessä. Paikalla ovat Jeesus ja hänen oppilaansa. Oppilaita ei suoraan mainita tekstissä, mutta edellisessä jaksossa Jeesus on oppilaidensa kanssa pääsiäisateriaalla. Hän saapuu sinne kahdentoista valitun (δώδεκα) kanssa (14:17). Aiemmin Jeesus on lähettänyt kaksi oppilastansa (δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ) edeltä käsin valmistelemaan aterialla (14:13). Eli tarkastelemissani jaksossa paikalla ovat siis ainakin kaksitoista valittua. Näistä kahdestatoista Pietari nousee selkeästi esiin. Kaikki jakson henkilöt kuuluvat sisäpuolisiin. Ulkopuolisia ei jaksossa esiinny.

Jakson taustalla on Jeesuksen pääsiäisateriaalla tekemä ennustus siitä, että yksi kahdestatoista valitusta kavaltaa hänet (14:18–20). Oppilaiden reaktiot tässä jaksossa ehkä jossain määrin peilautuvatkin tähän kavaltamisilmoitukseen.⁹⁴ Boring tulkitsee, että Jeesuksen yhteisö on tässä vaiheessa jo hajonnut. Pietari korostaa omaa toimintaansa suhteessa muihin oppilaisiin (πάντες – οὐκ ἐγώ). Lopussa muutkin oppilaat yhtyvät Pietarin lupaukseen olla kieltämättä Jeesus, mutta tässäkin he puhuvat yksilöinä eivätkä yhteisön jäseninä.⁹⁵ Jeesus ei tässä jak-

⁹³ σκανδαλίζω tarkoittaa luopumista tai lankeamista syntiin. Kontekstin perusteella kyse on luopumisesta, koska Jeesus sanoo Pietarille, että Pietari kieltää (ἀπαρνέομαι) hänet kolmesti yön aikana.

⁹⁴ Ks. mm. Evans 2001, 403.

⁹⁵ Boring 2006, 394. Huom. Myös jakeessa 31 Markus viittaa oppilaisiin termillä πᾶς samoin kuin jakeissa 27 ja 29.

sossa syytä ketään kavaltamisesta, vaan ennustaa sen, että oppilaiden sitoutuminen Jeesukseen ja ryhmään ei kestä tulevia tapahtumia.⁹⁶ Luopuminen ja yhteisön hajoaminen ei kuitenkaan ole lopullista, koska Jeesus ennakoi heidän tapaamistaan Galileassa sen jälkeen, kun hän on noussut kuolleista.⁹⁷

Pietari ja muut oppilaat vakuuttavat edelleenkin sitoutumistaan ryhmään, vaikka Boring katsookin, että tämä sitoutuminen ei ole enää heidän yhteinen päätöksensä, vaan jokainen joutuu yksilöinä tekemään oman ratkaisunsa. Keskeisimmäksi asiaksi tässä jaksossa kuitenkin nousee Jeesuksen lupaus mennä oppilaidensa edellä Galileaan ylösnousemuksensa jälkeen (14:28). Tässä on hyvin vahva viittaus mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin. Markus vielä toistaa tämän saman lupauksen ihan kertomuksensa lopussa (16:7), jossa haudalla oleva nuorukainen sanoo paikalle tulleille naisille, että heidän pitää kertoa Jeesuksen oppilaille (μαθητῆς) sekä Pietarille lupaus jälleennäkemisestä Galileassa.

3.1.7 Jeesus rukoilee Getsemanessa (14:32–42)

Jeesus saapuu Getsemaneen. Hän jättää muut oppilaansa (μαθητῆς) odottamaan, kun hän ottaa Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen mukaansa. Jeesus tuntee ahdistusta ja tuskaa. Hän pyytää kolmea mukanaan olevaa oppilastansa valvomaan, kun hän itse menee hieman kauemmas rukoilemaan. Kun Jeesus tulee takaisin hän löytää oppilaansa nukkumassa. Hän sanoo Pietarille: *”Simon, nukutko sinä? Etkö edes hetkeä pystynyt valvomaan?”* Jeesus pyytää heitä uudestaan valvomaan ja rukoilemaan, kun hän itse menee rukoilemaan toisen kerran. Oppilaat ovat taas nukkumassa, kun Jeesus tulee takaisin. Tämä tapahtuu vielä kolmannenkin kerran Jeesuksen tullessa heidän luoksensa. Nyt hän kuitenkin keskittyy jo tuleviin tapahtumiin, käskee Pietaria, Jaakobia ja Johannesta nousemaan ja sanoo: *”Katso! Se, joka kavaltaa minut on jo lähellä.”*

Paikalla ovat ainoastaan sisäpiiriin kuuluvat Jeesus ja hänen oppilaansa. Pietari, Jaakob ja Johannes ovat etuoikeutettuja, koska Jeesus ottaa heidät mukaansa. Markus kuvaa, kuinka nämä kolme oppilasta kerta toisensa jälkeen ovat nukkumassa, vaikka Jeesus on erikseen pyytänyt heitä valvomaan, kun hän itse on ollut ahdistuksissaan rukoilemassa. Voisi kuitenkin olettaa, että Pietari, Jaakob ja Johannes eivät kuitenkaan ihan koko aikaa nukkuneet, koska kirkon traditioon on säilynyt kuvaus Jeesuksen rukouksen sisällöstä.⁹⁸ He kuitenkin epäonnistuvat

⁹⁶ France 2002, 575.

⁹⁷ Bock 2015, 344.

⁹⁸ France 2002, 583.

kolmeen kertaan eivätkä kykene toimimaan Jeesuksen pyynnön mukaisesti silloin, kun hän heitä eniten tarvitsisi. Oppilaat näyttäisivät myös olevan täysin tietämättömiä Jeesuksen tulevasta kohtalosta. He nukkuvat eivätkä ole valmistautuneet tulevaa varten. Pietarin ja muidenkin oppilaiden lupaus (14:29, 31) olla Jeesuksen kanssa epäonnistuu pahasti. Jeesus taas tietää jo ennakkoon, että hänen kavalta-jansa on tulossa.

Markus kuvaa, kuinka Jeesuksen lähimmät oppilaat pettävät lupauksensa, eivätkä kykene valvomaan Jeesuksen rukoillessa. Epäonnistumisen painoarvoa nostaa se, että epäonnistuminen tapahtuu kolme kertaa. Oppilaat ovat selvästi loitonemassa ryhmänsä prototyypistä. Heillä näyttäisi myös olevan erilainen käsitys siitä, koska he eivät näytä ymmärtävän, mitä Jeesukselle tulee tapahtumaan. Markus näyttäisikin tässä jaksossa vahvistavan yhteisönsä käsitystä prototyyppisyydestä kuvaamalla Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen epäonnistumista, sillä Markuksen lukijoille on tässä vaiheessa jo täysin selvää, miten kolmen sisäpiiriin kuuluvien oppilaiden olisi pitänyt toimia.

3.1.8 Pietari kieltää Jeesuksen (14:54, 66–72)

Pietari seuraa Jeesusta kaukaa ylipapin palatsin pihalle asti. Yksi ylipapin palvelijatar huomaa Pietarin ja sanoo hänelle, että sinäkin olit Jeesus Nasaretilaisen kanssa. Pietari kieltää (ἀρνέομαι) tietävänsä, mitä palvelijatar puhuu ja siirtyy ulommalle piha-alueelle. (Kukko kiekaisee ensimmäisen kerran.) Palvelijatar näkee jälleen Pietarin ja sanoo tällä kertaa läsnäolijoille, että hän on yksi heistä. Pietari kieltää (ἀρνέομαι) toisen kerran. Pian läsnäolijat sanovat uudestaan Pietarille, että hän totisesti on yksi heistä. Pietari kiroaa (ἀναθεματίζω) ja vannoo (ὀμνύω), ettei tunne heidän mainitsemaansa miestä. Kukko kiekaisee (toisen kerran) ja Pietari muistaa, mitä Jeesus oli sanonut hänelle. Hän puhkeaa itkuun.

Pietari ei ole ihan kokonaan vielä hylännyt Jeesusta, vaikka jae 14:50 antaa-kin olettaa, että kaikki, jotka olivat Jeesuksen kanssa, hylkäsivät hänet ja pakenivat. Pietari näyttäisi siis ainakin osittain pystyvän pitämään aiemmin antamansa lupauksensa olla Jeesuksen kanssa (14:29, 31) ja edelleenkin seuraa (ἀκολουθέω) häntä niin pitkälle kuin pystyy.⁹⁹ Pietari ei kuitenkaan kulje Jeesuksen kanssa vaan seuraa häntä matkan päästä. France katsookin, että Pietari salailee Jeesuksen

⁹⁹ France 2002, 604; Boring 2006, 411.

seuraamista eikä halua julkisesti tulla yhdistetyksi vankiin.¹⁰⁰ Pietari asettuu ylipapin palatsin sisemmälle pihalle seuraamaan tilannetta.¹⁰¹ Paikallaolijoista Pietari on ainoa, joka lukeutuu ryhmän sisäpuolelle kuuluvaksi. Ylipapin palvelijatar sekä muut paikalla olijat kuuluvat ulkoryhmään.¹⁰²

Kolmannella kerralla, kun Pietari kieltää Jeesuksen, hän kiroaa (*ἀναθεματίζω*) ja vannoo (*ὀμνύω*), ettei tunne tuota ihmistä lainkaan. Kahdella edellisellä kerralla kieltäminen tapahtui verbillä *ἀρνέομαι*. Kolmas kerta on siis selvästi vahvempi ilmaus kuin aiemmat.¹⁰³ Kiroamisen kohdetta ei kerrota selvästi. Pietari joko kiroaa itsensä tai jonkun muun. Mikäli verbi *ἀναθεματίζω* tulkitaan intransitiiviseksi, niin silloin se on refleksiivinen ja kohdistuu Pietariin itseensä. Hän siis ainoastaan vannoo kaksinkertaisesti puhuvansa totta tai jos valehtelee, niin hän on valmis kestämään sen seuraamukset. Jos *ἀναθεματίζω* on transitiivinen, niin silloin Pietari mahdollisesti kiroaa Jeesuksen.¹⁰⁴ Lisäksi tällä kolmannella kerralla hän ei kiellä pelkästään ryhmään kuulumista, vaan kieltää myös tuntevansa Jeesuksen. Pietari ei enää kutsu Jeesusta Kristukseksi (8:29), vaan tuoksi ihmiseksi (*ὁ ἄνθρωπος οὗτος*).¹⁰⁵ Mikäli Pietari tosiaankin kirosi Jeesuksen, niin Markuksen yleisölle se tarkoitti oman uskonsa kieltämistä, koska jos heidän aikanaan jotain epäiltiin kristityksi, niin kiroamalla Jeesuksen pystyi todistamaan, ettei kuulunut Jeesuksen seuraajiin. Oikea kristitty ei edes pystyisi siihen.¹⁰⁶

Kertomus Pietarista ja Jeesuksen kieltämisestä kehystää Markuksella jaksoa, jossa Jeesus on Suuren neuvoston tuomittavana. Tämä on Markuksen tyylikeino painottaa keskeisiä teemoja. Siksi Pietarin tarinaa täytyykin peilata tähän Jeesuksesta kertovaan jaksoon. Jeesukselle esitetään syytöksiä samoin kuin Pietarikin joutuu kohtaamaan ylipapin palvelijattaren ja muiden läsnäolijoiden väitteet. Jeesus on aluksi vaiti, mutta vastaa lopulta ylipapin kysymykseen ja myöntää olevansa Kristus (14:61–62). Pietari puolestaan valehtelee ja kieltää kolme kertaa kuulu-

¹⁰⁰ France 2002, 604; Evans (2001, 443) katsoo, että on mahdollista, että Pietari oli se henkilö, joka Jeesuksen vangitsemistilanteessa löi miekalla ylipapin palvelijan korvan irti (14:47). Tällöin Pietarin salailu olisi vieläkin ymmärrettävämpää. Tosin pelkästään jo Jeesuksen opetuslapseksi tunnistaminen riitti asettamaan hänet vaaraan.

¹⁰¹ Vrt. Jh. 18:15–16.

¹⁰² France 2002, 620. Jeesuksen kutsuminen nimellä *ὁ Ναζαρενός* korostaa ylipapin palvelijattaren sekä muiden paikallaolijoiden kuulumista ulkopuolisiin. Vrt. (1:24; 10:47). Huom. myös jakeessa 16:6 haudalla oleva nuorukainen kutsuu Jeesusta Jeesus Nasaretilaiseksi.

¹⁰³ Näin myös Collins 2007, 708.

¹⁰⁴ Marcus 2009, 1019–1020; Boring (2006, 416) katsoo, että tämä monitulkintaisuus saattaa olla Markuksella tarkoituksellista.

¹⁰⁵ France 2002, 622.

¹⁰⁶ Marcus 2009, 1024.

vansa Jeesuksen ryhmään ja tuntevansa Jeesuksen.¹⁰⁷ Jos tätä vertaa siihen, mitä Jeesus sanoi seuraamisestaan jakeessa 8:38¹⁰⁸, niin Pietari asettuu hyvin kauaksi ryhmänsä prototyypistä. Jeesuksen asema prototyyppinä taas vahvistuu.¹⁰⁹

Jakson lopussa Pietari muistaa sen, että Jeesus oli hänelle ennalta kertonut näistä tapahtumista (14:30). Tämän jälkeen Pietari puhkeaa itkuun.¹¹⁰ Kaikki on tapahtunut juuri niin kuin Jeesus on ennustanut. Vaikka kuva Pietarista onkin hyvin negatiivinen, niin tämä jaksos ei ole irrallaan muusta Markuksen evankeliumista. Jeesus oli ennustanut, että opetuslapset hylkäävät hänet (14:27) ja hän ennusti myös sen, että Pietari kieltäisi hänet kolme kertaa (14:30). Samassa yhteydessä Jeesus lupaa, että kaikki ei pääty luopumiseen, vaan että he kokoontuvat uudelleen Galileassa (14:28). Tämän saman lupauksen kertoo uudestaan Jeesuksen haudalla oleva nuorukainen (16:7) ja nimeää tässä yhteydessä Pietarin vielä erikseen.

Markus on tässä jaksossa asettanut Pietarin ja Jeesuksen ääripäihin toisistaan. Jeesus edustaa prototyyppisyyttä sellaisena kuin se pitäisi ymmärtää ja Pietari taas erkaantuu kokonaan prototyypistä kieltämällä Jeesuksen. Markus vahvistaa lukijoilleen käsitystä prototyyppisyydestä tekemällä Pietarista varoittavan esimerkin, miten ei saisi toimia. Jakson lopussa Pietari itkee katkerasti ymmärtäessään epäonnistumisensa. Tämä osoittaa mielestäni sen, että Pietari epäonnistumisestaan huolimatta haluaa edelleenkin seurata Jeesusta. Vaikka kuvaus Pietarista on synkkä, niin hänellä on silti toivoa.

3.1.9 Yhteenveto kolmen sisäpiiristä

Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen toiminta ei näyttäisi analysoimieni jaksosten perusteella poikkeavan kovinkaan paljoa muiden opetuslasten toiminnasta. Esimerkiksi Jaakobin ja Johanneksen paremman aseman tavoittelun (10:37) aiheuttama reaktio muissa oppilaissa (10:41) kertoo heidän kaikkien ajattelevan samalla

¹⁰⁷ Ks. Malina & Rohrbaugh 2002, 216. Pietarin pyrkimys säilyttää kunniansa valehtelemalla ei itsessään ollut väärin Markuksen evankeliumin kirjoittamisen aikaan. Siinä Pietari taas teki väärin, että hän rikkoi Jeesukselle antamansa lupauksen. Hän antoi kunniasanansa, ettei kieltäisi Jeesusta (14:31). Tämä kunniasanan pettäminen oli häpeällistä.

¹⁰⁸ "... Joka tämän uskottoman ja syntisen sukupolven keskellä häpeää minua ja minun sanojani, sitä on Ihmisen Poika häpeävä, kun hän tulee Isänsä kirkkaudessa pyhien enkelien kanssa. "

¹⁰⁹ Ks. myös Boring 2006, 415. Jeesus puhuu totta ja myöntää olevansa Kristus, mikä lopulta joutaa hänen kuolemaansa. Pietari taas valehtelee kuuluvansa Jeesuksen ryhmään ja näin pelastaa henkensä (8:35).

¹¹⁰ Lause ἐπιβάλων ἐκλαiven on epäselvä. Verbin ἐπιβάλλω kääntäminen tässä lauseyhteydessä antaa monia eri tulkintamahdollisuuksia. Marcus (2009, 1021) katsookin, ettäärkevin tapa kääntää lause olisi seurata Matteusta (Mt. 26:75) ja Luukasta (Lk. 22:62) "Ja hän meni ulos ja itki katkerasti.". Tämä ratkaisi Markuksen ongelman siitä, kuinka Pietari pääsi ylipapin palatsin etupihalta pois, eikä häntä pidätetty.

tavalla kunniahierarkiasta. Kukaan heistä ei ole sisäistänyt Jeesuksen näkemystä ryhmän sosiaalisesta identiteetistä. Samoin, kun Pietari lupaa olla kieltämättä Jeesusta, muutkin oppilaat yhtyvät tähän lupaukseen (14:31). Pietari tosin pystyy pitämään tämän lupauksen hieman pidempään kuin muut, jotka hylkäävät Jeesuksen hänen vangitsemisensa hetkellä (15:50). Pietari yrittää seurata Jeesusta, mutta hänkin lopulta kieltää ja hylkää Jeesuksen. Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen esiin nostaminen näyttäisikin mielestäni viittaavan ainoastaan oppilaiden sisällä olevaan arvohierarkiaan.

Jaksot, jotka liittyvät kolmen sisäpiirin henkilöihin, muodostavat selkeän kuvan ryhmän sosiaalisesta identiteetistä. Ryhmään liittyminen vaati henkilökohtaisen kutsun ja tähän kutsuun vastaaminen vaati ryhmän arvojen omaksumisen. Jeesus asetetaankin ryhmän prototyyppiä. Ongelmia näyttäisi aiheuttavan se, kun oman ryhmän asema alkaa heikkenemään. Oppilaiden on vaikea ymmärtää ja hyväksyä ryhmän heikkenevää asemaa ja siihen liittyvää kärsimystä osaksi ryhmäidentiteettiä, vaikka Jeesus määrittelee kunniahierarkian uudelleen. Oppilaat loittonevatkin Jeesuksen prototyyppistä ja ryhmän sosiaalisesta identiteetistä. Tätä ryhmän aseman heikkenemistä paikataan luomalla mahdollinen tuleva sosiaalinen identiteetti, johon oppilaat voivat itsensä asettaa.

3.2 Kaksitoista valittua (δώδεκα)

Markus käyttää opetuslapsista myös nimitystä kaksitoista (δώδεκα). Käännän δώδεκα:n 'kahdeksitoista' tai 'kahdeksitoista valituksi', etteivät δώδεκα ja μαθητής termit sekoittuisi tarkastelussani. Tässä jaksossa tutkin sitä, millaisen kuvan nämä kaksitoista valittua muodostavat evankeliumissa. Tarkasteluun olen ottanut mukaan myös Juudaksen, koska Markus ei missään vaiheessa esittele Juudasta ilman, etteikö samalla mainitsisi 'kahtatoista'. Juudaksen yhteydessä Markus siis aina korostaa, kuinka Juudas kuuluu kahdentoista joukkoon ja nimenomaan on yksi kahdestatoista (εἷς τῶν δώδεκα).

Termi δώδεκα viittaa Markuksen evankeliumissa yksitoista kertaa opetuslapsiin. Tarkastelen näistä ensin kohdat 3:13, [16]¹¹¹; 4:10 ja 6:7 omassa kontekstissaan. Juudaksen kohdalla tarkastelen vastaavasti kohdat 14:10 ja 14:43 omassa kontekstissaan sekä samalla sivuan kohtaa 14:20.

¹¹¹ Tässä jakeessa on lause 'καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα', mutta sen alkuperäisyys ei ole varma.

3.2.1 Kahdentoista nimeäminen, annettu lupaus sekä lähettäminen

Käsittelen tässä kappaleessa kolme jaksoa, jotka mielestäni kuuluvat yhteen. Ne antavat hyvin selkeän kuvan siitä, millaisena Markus kuvaa nimenomaa kahtatoista (δώδεκα) evankeliuminsa alkupuolella. Ensimmäisenä tarkasteltavana on kahdentoista nimeäminen ja heidän tehtävänsä asettaminen (3:13–19). Toisena on kahdelletoista annettu lupaus (4:10–11) ja kolmantena heidän lähettämisenä (6:6/7–13, 30).

Ensimmäisessä tarkastelemassani jaksossa (3:13–19) Jeesus kutsuu (προσκαλέω) luokseen haluamansa henkilöt, ja muodostaa heistä kahdentoista (δώδεκα) valitun ryhmän. Samalla hän määrittelee näiden kahdentoista tehtävät. Heidän tulisi olla hänen kanssaan (ἔσιν μετ’ αὐτοῦ) sekä heidät lähetettäisiin julistamaan. Nämä Jeesuksen antamat tehtävät määrittävät osaltaan Markuksen evankeliumin prototyyppiä. Jaksossa esiintyvät ainoastaan Jeesus sekä kaksitoista valittua. Heidät myös nimetään, eli kahdentoista joukko ei jää epämääräiseksi joukkioksi. Jeesuksen ryhmä on vasta muodostumassa eikä sillä ole tässä jaksossa kontaktia ulkopuolisiin.

Kahteentoista kuulumiseen sisältyy myös lupaus (4:10–11). Edellisessä jaksossa Jeesus on ollut järven rannalla opettamassa väkijoukkoa (ὄχλος), ja koska väkeä on niin paljon, hän menee veneeseen jatkamaan opettamista (4:1–2). Markus ei jakeessa 4:1 mainitse opetuslapsista tai kahdestatoista mitään, mutta kun siirrytään jakeeseen 4:10, niin voi olettaa, että kahdentoista valitun on täytynyt jo jakeessa 4:1 olla Jeesuksen kanssa veneessä. Opettamisen jälkeen Jeesus siis jää yksin kahdentoista (δώδεκα) sekä muiden ympärillään olevien (οἱ περὶ αὐτὸν) kanssa (4:10). Jakeessa 4:11 näille Jeesuksen kanssa oleville annetaan lupaus: ”teille on annettu Jumalan valtakunnan salaisuus.” Lupauksen saajia ovat selvästi nuo kaksitoista sekä hänen ympärillään olevat henkilöt.¹¹² Siinä missä ulkopuolisille kaikki kerrotaan vertauksin, Jeesuksen seuraajille asiat selitetään ymmärrettävästi.¹¹³

¹¹² Markuksella on muutamia viittauksia näihin ympärillä oleviin. Mm. kohdassa, jossa Jeesus puhuu oikeista omaisistaan (3:31–35), käytetään tätä ilmausta. Siinä väkijoukko istuu hänen ympärillään (3:32) ja jakeessa 34 Jeesus ensin katsoo ympärillään istuviin ja sitten alkaa puhumaan. Kontekstin perusteella ryhmä ei voi olla kovinkaan suuri, koska Jeesus on mitä ilmeisimmin sisätiloissa. περὶ αὐτὸν olisi siis suunnilleen sen verran, mitä yhteen huoneeseen mahtuu ihmisiä istumaan. Tässä tarkastelemassani jakeessa Jeesus on kontekstin perusteella edelleen veneessä, kun hän jää yksin. Kyse lienee suhteellisen pienestä kalastusveneestä, joten οἱ περὶ αὐτὸν tarkoittanee niitä henkilöitä, jotka mahtuivat veneeseen Jeesuksen ja kahdentoista lisäksi.

¹¹³ Ks. esim. Mk. 4:34. Rajaan tutkimukseni ulkopuolelle sen, mitä Markus Jumalan valtakunnan salaisuuden saamisella oikeastaan tarkoittaa. Tässä yhteydessä riittää tieto siitä, että sisäpuolisille on myönnetty erityisasema suhteessa ulkopuolisiin.

Kyse on selvästi sisäryhmän suosimisesta.¹¹⁴ Samalla tässä tehdään selvä raja sisäpuolelle kuuluvien ja ulkopuolisten välillä. Jaksossa mukana ovat Jeesus, kaksitoista sekä muut ympärillä olevat. He kaikki kuuluvat sisäpuolisiin. Jaksossa ei ole ulkopuolisia. Jeesuksen ryhmä jatkaa muodostumistaan ja tässä asetetaan selvä raja sisäpuolisiin kuuluvien ja ulkopuolisiin kuuluvien välille.

Jaksossa 6:6/7–13, 30 Jeesus kutsuu (προσκαλέω) kaksitoista valittua (δώδεκα) luokseen ja lähettää heidät pareittain matkaan. Ensin Jeesus kuitenkin ohjeistaa heitä ja antaa heille myös vallan saastaisia henkiä vastaan. He lähtevät ja julistavat, että ihmiset tekisivät parannuksen. He myös karkottavat useita pahoja henkiä sekä voitelevat oliiviöljyllä monia sairaita ja parantavat heidät. Tähän jaksoon kuuluu vielä jae 30, jossa apostolit¹¹⁵ (ἀπόστολος) kokoontuvat takaisin Jeesuksen luokse ja kertovat hänelle kaiken, mitä ovat tehneet ja opettaneet.

Käsittelemääni jaksoa edeltävässä jakeessa 6:6 kerrotaan, että hän (Jeesus) kierteli kylissä opettamassa. Markuksen kertomuksen tässä vaiheessa Jeesus on siis kutsunut kaksitoista määrittelemiinsä tehtäviin ja antanut heille vallan voimatekoihin (3:14–15). He ovat saaneet lupauksen Jumalan valtakunnan salaisuudesta (4:11). Jeesus on vielä omalla esimerkillään (6:6) opastanut heitä antamaansa tehtävään. Kahdentoista tehtävä on jatkaa Jeesuksen aloittamaa julistustehtävää.¹¹⁶

Jaksossa esiintyvät Jeesus sekä kahdentoista valitun ryhmä. He muodostavat sisäpiiriin kuuluvat. Lisäksi jaksossa esiintyy pahoja henkiä sekä useita sairaita. Pahat henget eivät selvästikään kuulu sisäpiiriin, mutta sairaat vaikuttavat olevan neutraalissa suhteessa sisäpiiriin. He eivät kuulu ryhmän sisäpuolella oleviin, mutta eivät myöskään ulkopuolisiin. Jaksosta voi myös olettaa, että kaksitoista valittua kohtaavat paljon muitakin ihmisiä, mutta nämäkin jäävät sairaiden tavoin neutraaliin asemaan.

Tarkasteltavat jaksot siis antavat kahdestatoista erittäin positiivisen kuvan. He noudattavat Jeesuksen antamaa tehtävää ja myös onnistuvat siinä. Jaksot myös osoittavat selvästi sen, että Jeesuksen ryhmä on vasta muodostumassa. Se etsii identiteettiään ja asettaa rajoja ulkopuolisiin. Tähän liittyy nimenomaan ryhmän

¹¹⁴ Vastaavanlaista sisäryhmän suosimista voidaan nähdä kohdissa 9:33–37 ja 10:32–34, joissa Jeesus vetäytyy kahdentoista valitun kanssa erilleen muista ja opettaa heitä.

¹¹⁵ Apostoli nimityksen vastaavuutta kahteentoista Markuksella ei voi täydellä varmuudella tietää, koska tämä on oikeastaan ainoa kerta, kun se evankeliumissa kaikella varmuudella ilmenee. Toinen mahdollinen maininta on kohdassa 3:14, jossa muutamissa (mm. 8, B, C*) käsikirjoituksissa on δώδεκα:n perässä lisäys οὗς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν. Tämän alkuperäisyyttä ei silti pystytäkään täysin varmentamaan. Kontekstin perusteella tulkitsemme kuitenkin apostolien ja kahdentoista tarkoittavan tässä yhteydessä samaa opetuslasten joukkoa.

¹¹⁶ Ks. myös Mk 1:14–15.

tehtävien antaminen eli mitä varten ryhmä on olemassa sekä oman ryhmän asettaminen erityisasemaan suhteessa ulkopuolisiin. Markuksen esittämä kuva kahdestatoista on myös hyvin ideaalinen. Kaksitoista valittua ovat erityisasemassa, eikä heille tapahdu epäonnistumisia.

3.2.2 Juudas

Juudas kuuluu kahdentoista valitun joukkoon. Markus kertoo tämän asian useaan otteeseen lukijoille. Ensimmäisen kerran Juudas mainitaan kahdentoista listassa (3:19), jossa heille myös annetaan tehtäväksi olla Jeesuksen kanssa, saarnata ja karkottaa saastaisia henkiä (3:14–15). Jo tässä evankeliumin alkuvaiheessa, kun nämä Jeesuksen kaksitoista lähintä opetuslasta valitaan, Juudaksen rooli on määritetty. Hänet mainitaan listan viimeisenä, ”*Juudas Iskariot, joka myös kavalsi (παράδωμι) hänet (Jeesuksen)*”. Juudaksen asemaa kahdentoista joukosta ei voi varmuudella päätellä, mutta tästä listasta voi ainakin havaita sen, että Pietari esitellään ensimmäisenä, hänen jälkeensä tulevat kolmen sisäpiiriin kuuluvat Jaakob ja Johannes. Neljäntenä listalla on tähän sisäpiiriin väljästi kuuluva Pietarin veli Andreas. Eli jonkinlainen tärkeysjärjestys on oletettavissa.

Tämän alkuesittelyn jälkeen Juudas ilmestyy kertomukseen vasta evankeliumin loppupuolella jakeessa 14:10, jossa kerrotaan Juudaksen menevän ylimap-pien luo kavaltaakseen (παράδωμι) Jeesuksen. Jakeessa 14:11 vielä toistetaan uudestaan samalla sanalla tämä kavaltaminen. Jakeessa 14:10 korostetaan Juudak-sen kuulumista kahdentoista opetuslapsen joukkoon ὁ εἶς τῶν δώδεκα.¹¹⁷ Juudaksen motiivia kavaltamiseen ei voi päätellä. Hän ei erikseen pyydä rahaa, vaan vasta kun ylimapit kuulevat Juudaksen ehdotuksen, he päättävät antaa hänelle sitä.¹¹⁸ Juudas kuitenkin ilmeisesti ottaa rahat vastaan, koska hän välittömästi alkaa miettimään sopivaa tilaisuutta kavaltaa Jeesus. Juudas on yksi kahdestatoista ja mitä ilmeisimmin antanut Jeesukselle kunniasanansa sitoutumisesta ryhmään ja sen tavoitteisiin. Lahjuksen vastaanottaminen on häpeällistä Juudakselle.¹¹⁹

Jaksossa esiintyy Juudaksen lisäksi ylimappeja. Ylimapit on jo evankeliumin alusta lähtien leimattu Jeesuksen vastustajiksi. Juudas taas on tähän asti toiminut samoin kuin muutkin opetuslapset ja kuulunut sisäpiiriin, eikä hän ole millään lailla erottautunut muiden opetuslasten joukosta. Joten tässä jaksossa Juu-

¹¹⁷ Jos tämän jakson lukee yhdessä edellisen jakson kanssa, niin siinä tulee esiin suuri kontrasti vähäisen hahmon ja yhden kahdentoista valitun joukkoon kuuluvan opetuslapsen välillä. Vähäinen hahmo, nimeltä mainitsematon nainen, voitelee Jeesuksen pään, kun taas Jeesuksen itse valitsema opetuslapsi suunnittelee Jeesuksen kavaltamista.

¹¹⁸ Näin myös mm. Boring 2006, 385; Collins 2007, 644 ja Marcus 2009, 943.

daksen toimintaan tulee radikaali muutos, kun hän oma-aloitteisesti lähestyy Jeesukselle vihamielisiä ylipappeja. Juudaksen toiminta voidaan nähdä sosiaalisena liikkuvuutena, mutta mitään selvää motiivia Markus ei tälle kavaltamiselle kuitenkaan kerro. Juudas selvästikin tekee eroa sisäpiiriin, koska hänen toimintansa voidaan tulkita vihamieliseksi suhtautumiseksi Jeesukseen.

Seuraavan kerran Juudas tulee kerrontaan mukaan jakeessa 14:43. Tämä on myös viimeinen maininta Juudaksesta Markuksen evankeliumissa. Jälleen kerran Markus muistuttaa lukijoita, että Juudas kuuluu kahdentoista joukkoon (εἰς τῶν δώδεκα).¹²⁰ Tällä kertaa hän ei kuitenkaan painota Juudaksen kuulumista kahdentoista joukkoon yhtä vahvasti kuin jakeessa 14:10, koska tästä kohdasta puuttuu artikkeli ὁ. Juudas saapuu paikalle ylipappien, kirjanoppineiden ja vanhimpien luota aseistautunut väkijoukko mukanaan. Tästä saa sen käsityksen, että Juudas ei ole ollut muiden oppilaiden (μαθητής) joukossa, kun Jeesus on mennyt Getsemaneen rukoilemaan (14:32). Markus ei kuitenkaan missään vaiheessa kerro, että Juudas olisi erkaantunut muiden opetuslasten seurasta. Juudas osoittaa Jeesuksen vangitsijoille suutelemalla tätä.¹²¹

Paikalla ovat Jeesus ja hänen opetuslapsensa, jotka kuuluvat sisäpiiriin sekä Juudas ja aseistautunut väkijoukko (ὄχλος), jotka muodostavat ulkopuolisten ryhmän. Vaikka tässä käytetäänkin sanaa ὄχλος, niin tämä väkijoukko ei koostu Jeesuksen seuraajista, vaan tulee ylipappien, kirjanoppineiden ja vanhimpien luota. Tämä väkijoukko ei edes tiedä, miltä Jeesus näyttää, koska Juudas joutuu osoittamaan heille sen, kuka paikalla olevista henkilöistä on Jeesus. Kyse on mahdollisesti temppelepoliisia vastaavasta korkeimman neuvoston alaisesta ryhmästä.¹²²

Juudaksen toiminta voidaan tässäkin jaksossa tulkita vihamieliseksi. Hän osoittaa Jeesuksen vangitsijoille ja selkeästi kertoo, mitä Jeesukselle pitää tehdä: ”ottakaa hänet kiinni (κρατέω) ja viekää tarkasti vartioituna (ἀσφαλῶς) pois.” Lisäksi Juudas mitä ilmeisimmin ei ole ollut muiden opetuslasten joukossa, kun Jeesus on ollut rukoilemassa. Juudas, joka jakeessa 3:14 valittiin olemaan hänen kanssaan, on selvästi jo vaihtanut ryhmittymää.

¹¹⁹ Malina & Rohrbaugh 2003, 210.

¹²⁰ Pääsiäisateriajaksossa, kun Jeesus ottaa puheeksi kavaltamisensa, hän mainitsee jakeessa 14:20, että kavaltaja on εἰς τῶν δώδεκα. Tässä yhteydessä ei mainita Juudaksen nimeä, mutta jonkinlaisen yhteyden voi silti nähdä aiempaan kohtaan, jossa tätä ilmausta käytettiin eli jakeeseen 14:10. Näin myös mm. Collins 2007, 651.

¹²¹ Witherington 2001, 381. Suutelemalla tervehtiminen oli yleinen tervehtimistapa opettajan ja hänen opetuslastensa välillä.

¹²² Mm. Boring 2006, 401; Collins 2007, 684.

Juudaksen asema kahdentoista joukossa on poikkeuksellinen ja hänen toimintansa on täysin vastakkainen oman ryhmän arvoille. Hän kavaltaa Jeesuksen. Voidaanko Juudaksen kuvauksessa nähdä musta lammas -efektiä?¹²³ Kohdellaanko Juudasta ankarammin kuin ulkoryhmään kuuluvia? Markus ei ole kovinkaan kiinnostunut Juudaksen kohtalosta, koska häntä ei mainita lainkaan jakeen 14:45 jälkeen.¹²⁴ Ehkä selkein vihje Markuksen yhteisön asenteesta pettureita kohtaan löytyy kohdasta 14:17–21, jossa Jeesus ensin saapuu kahdentoista (δωδεκα) kanssa pääsiäisaterialle ja sitten aterialla ottaa puheeksi kavaltamisensa. Jeesus sanoo, että yksi kahdestatoista kavaltaa hänet. Tämän jälkeen jakeessa 14:21 Jeesus viittaa epäsuorasti kavaltajan kohtaloon: ”... voi tuota ihmistä, joka kavaltaa Ihmisen Pojan. Tuolle ihmiselle olisi parempi, ettei hän olisi syntynyt.” Asenne kavaltajaa kohtaan tuntuu olevan selvästi ankarampi kuin oman ryhmän ulkopuolella oleviin, vaikka kavaltajan kohtaloa Markus ei missään suoraan kerrokaan. Juudas voitaneen ainakin pienin varauksin nimetä oman ryhmänsä mustaksi lampaaksi.

3.2.3 Yhteenveto kahdestatoista

Markuksen antama kuva kahdestatoista jää hyvin ristiriitaiseksi, varsinkin jos Juudas lasketaan osaksi tätä ryhmää. Mielestäni Juudaksen huomioiminen on perusteltua, koska Markus jokaisessa Juudasta käsittelevässä kohdassa muistuttaa lukijaa siitä, että hän on yksi kahdestatoista valitusta.

Alkukuva kahdestatoista on hyvin positiivinen. He ovat ryhmän sisällä etuoikeutettuja: Heille kerrotaan Jumalan valtakunnan salaisuus. He saavat valtuuden karkottaa saastaisia henkiä. Jeesus opettaa heitä ja selittää heille vertaukset, joita ulkopuoliset eivät voi ymmärtää. Juudas taas, joka on myös näissä alkujaksoissa ollut ’yksi kahdestatoista’, tosin erikseen mainitsematta, muodostaa hyvin negatiivisen kuvan kahdestatoista kertomuksen loppupuolella. Hän irtaantuu ryhmästä, eikä mitään selitystä siihen edes kerrota.

Tästä voisi muodostaa jonkinasteisen käsityksen sisäpiiriin kuuluvasta ryhmästä, joka on asetettu hyvin etuoikeutettuun asemaan. Markus siis luo evankeliumin alussa ideaalisen kuvan prototyyppisyydestä kahdentoista valitun avulla. Heissä opetuslapseus toteutuu sellaisena kuin se alun perin on tarkoitettu. Kuva Juudaksesta evankeliumin loppupuolella kuitenkin rikkoo tätä ideaalista kuvaa

¹²³ Jos oman ryhmän jäsen ei toimi ryhmänsä arvojen mukaisesti, niin sosiaalisen identiteetin näkökulmasta kyse on musta lammas -efektistä, jos häntä kohdellaan ankarammin kuin ryhmän ulkopuolista, joka toimii vastaavalla tavalla.

kahdestatoista. Juudaksen toiminta perustuu historiallisiin tapahtumiin, mutta se, miksi Markus korostaa Juudaksen kuulumista juuri tähän kahdentoista joukkoon, jää avoimeksi.

3.3 Jeesuksen oppilaat (μαθητής)

Markus viittaa opetuslapsiin kaikkein eniten termillä μαθητής. Jeesuksen opetuslapsiin tällä viitataan kaikkiaan 43 kertaa ja kolme kertaa Johannes Kastajan opetuslapsiin. Käännän tämän termin omassa tutkielmassani 'oppilaaksi' tai 'Jeesuksen oppilaaksi'.

Valitsen näistä kohdista ainoastaan oman tutkimukseni kannalta keskeisimmät jaksot, joissa tämä termi μαθητής esiintyy. Lisäksi käsittelen Leeviä tässä oppilaiden joukossa, koska hänen kutsumiskertomuksensa on mielestäni hyvin tärkeä osa Markuksen evankeliumin sanomaa. Leevin paikkaa Boringin määrittelemillä kehillä ei voi varmasti tietää. Mielestäni on kuitenkin hyvin suuri todennäköisyys, että hän kuuluu tähän oppilaiden joukkoon. Leevi on siis mukana tarkastelussani esimerkkinä vähäisistä hahmoista, jotka muuten on jätetty pois tutkimukseni pituuden asettamien rajoitusten vuoksi.

3.3.1 Jeesus tyynnyttää myrskyn (4:35–41)

Jeesus sanoo oppilailleen: *”Lähtekäämme vastarannalle.”* Hänen oppilaansa tottelevat ja lähtevät veneellä kohti vastarantaa. Mukaan tulee muitakin veneitä. Sitä ennen he kuitenkin lähettävät väkijoukon (ὄχλος) pois. Matkalla nousee kova myrsky, niin että vene on jo täyttymäisillään (vedellä) (4:37). Jeesus on nukku-
massa, mutta oppilaat, jotka ovat peloissaan, tulevat herättämään hänet ja sanovat hänelle: *”Opettaja, etkö sinä välitä, että me kuolemme?”* Jeesus tyynnyttää myrskyn, nuhtelee oppilaitaan ja sanoo heille: *”Miksi olette pelokkaita (δειλός)? Eikö teillä vielä ole uskoa?”* Oppilaat valtaa suuri pelon tunne ja he sanovat toisilleen: *”Kuka oikein on tämä mies, kun sekä tuuli että meri tottelevat häntä?”*

Tämä on mielestäni ensimmäinen jakso, jossa opetuslapset selvästi reagoivat Jeesukseen ja hänen toimintaansa. Jaksossa ei kuitenkaan suoraan käytetä termiä μαθητής. Lähin viite on jakeessa 4:34, jossa Jeesuksen sanotaan selittävän vain oppilailleen (μαθητής) kaiken, mitä hän vertauksillaan tarkoitti. Jakeessa 4:35 Jeesus puhuttelee niitä henkilöitä (λέγει αὐτοῖς), jotka hän ottaa mukaansa veneeseen ja tässä kohdassa αὐτοῖς viittaa vahvasti edellisen jakeen sanaan μαθητής. Jae 4:34

¹²⁴ Matteuksella (Mt. 27:3–5) Juudas katuuko tekoaan, palauttaa rahat ja hirttäytyy. Luukkaalla (Lk. 22:48) sekä Johanneksella (Jh. 18:5) Juudas esiintyy viimeisen kerran kavaltamishetkellä samoin

päättää jakson, jossa Jeesus kertoo vertauksia Jumalan valtakunnasta. Aiemmassa kohdassa (4:10) Jeesus on jäänyt yksin kahdentoista valitun (δώδεκα) ja muutamien muiden henkilöiden (οἱ περὶ αὐτὸν) kanssa ja hän selittää heille kylväjävertauksen. Näiden kohtien perusteella voidaankin päätellä, että ensinnäkin Jeesuksen mukaan veneeseen tulee hänen oppilaitansa (μαθητῆς). Ja toiseksi tähän oppilaiden joukkoon kuuluu mahdollisesti muitakin kuin pelkästään kaksitoista valittua (δώδεκα). Oppilaiden lukumäärä jää kuitenkin avoimeksi, koska jakso ei selkeästi kerro, nousevatko oppilaat yhteen veneeseen Jeesuksen kanssa, vai onko heitä muissakin mukaan tulleissa veneissä.

Jakson kannalta keskeisimmän tapahtuman aikana paikalla eli veneessä ovat ainoastaan Jeesus sekä hänen oppilaansa. Yhdenkään oppilaan nimeä ei erikseen mainita, vaan he esiintyvät ryhmänä. Muista mukaan lähteneistä veneistä tai niiden tapahtumista ei ole minkäänlaista kuvausta. Paikalla on vain sisäryhmään kuuluvia. Oppilaiden asema tässä sisäryhmässä on selkeästi korkea. Jeesus on valinnut heidät mukaansa veneeseen, kun taas muu väkijoukko (ὄχλος) jätetään rannalle ja lähetetään pois. Jeesuksen mukana olevat oppilaat osoittavat avoimesti pelkoa ja Jeesus arvostelee heitä uskon puutteesta. He myös osoittavat tietämättömyyttään, kun ihmettelevät, kuka Jeesus oikein on.

Tarkasteltava jakso antaa Jeesuksen oppilaista kahtalaisen kuvan. Ensiksikin he noudattavat Jeesuksen pyyntöä lähteä hänen kanssaan veneellä vastarannalle sekä ovat Jeesuksen seurassa, niin kuin yksi sisäryhmään kuulumisen ehto oli. Toiseksi Jeesus nuhtelee oppilaitansa epäuskosta, koska he ovat huolissaan itsestään ja pelkäävät kuolevansa. Oppilaiden toiminta on siis selkeästi ristiriidassa sen kanssa, mitä Jeesus kertoo seuraamisestaan kohdassa 8:34–35.

Jeesuksen aikaisen Välimeren alueen kulttuurissa se, että mies osoitti avoimesti pelkoa, aiheutti vakavaa kunnianmenetystä ulkoryhmän silmissä.¹²⁵ Jeesuksen arvostelun voikin ymmärtää siitä käsin, että tilanne olisi saattanut aiheuttaa ryhmälle ja Jeesukselle vakavaa kunnian menetystä ja samalla oman ryhmän status suhteessa ulkoryhmiin olisi heikentynyt merkittävästi. Paikalla ei onneksi ollut ulkoryhmään kuuluvia.

Oppilaat eivät ymmärrä Jeesuksen todellista identiteettiä. Kun Jeesus osoittaa sen tyynnyttämällä myrskyn, he eivät hämmästele sitä, vaan suhtautuvat siihen

kuin Markuksella. Ks. myös Ap.t. 1:18.

¹²⁵ Malina & Rohrbaugh 2003, 164.

pelolla.¹²⁶ Tässä selkeästi tulee esiin se, että Jeesuksen oppilailla itsellään näyttäisi olevan erilainen kuva ryhmän prototyypistä kuin se kuva, jonka Jeesus omalla esimerkillään Markuksen evankeliumin kokonaisuudessa muodostaa. Miten sisäryhmän jäsen voi pyrkiä samaistumaan oman ryhmänsä prototyyppiin, jos hän ei tiedä minkälainen tämä prototyyppi oikeastaan on?¹²⁷ Kuva oppilaista asettuu hyvin kauaksi opetuslapseuden prototyypistä.

Toinen ongelma, mikä nousee esiin, on Jeesuksen esittämä arvostelu oppilailleen. Jos kyse on tosiaankin ollut siitä, että oppilaiden käytös saattaisi aiheuttaa ryhmälle kunnian menettämistä, niin silloin Jeesuksen toiminta viittaa siihen, ettei hänellä itselläänkään tässä vaiheessa vielä ole täyttä käsitystä oman ryhmänsä prototyypistä. Eli Jeesus on huolissaan ryhmänsä kunnian ja tavoittelee sitä samoilla normeilla kuin muutkin sen ajan ryhmät. Hän ei ole vielä kääntänyt kunniahierarkiaa ylösalaisin (10:31). Vaikuttaisi siltä, että Markus vasta rakentaa kuvaa prototyypistä, mutta sitä ei vielä ole tuotu esiin kokonaisuudessaan.

3.3.2 Jeesus kävelee veden päällä (6:45–52)

Jeesus käänsi oppilaansa (μαθητής) veneeseen ja menemään edeltä käsin vastarannalle Betsaidaan. Hän itse jäi lähettämään väkijoukon (ὄχλος) pois. Vene on jo keskellä järveä, kun Jeesus lähtee rannalta heidän peräänsä. Hän näkee oppilaidensa olevan ahdingossa, kun he soutavat vastatuuleen. Jeesus tulee heidän luokseen kävellen järven päällä ja aikoo ohittaa heidät. Oppilaat kuitenkin näkevät Jeesuksen ja luulevat näkevänsä aaveen. He alkavat huutamaan ja ovat peloissaan (τράσσω). Jeesus sanoo heille heti: ”Rohkaiskaa mielenne (θαρσέω), minä se olen. Älkää pelätkö (φοβέω)!” Sitten Jeesus nousee veneeseen ja tyynnyttää tuulen. Oppilaat ovat hämmästyneitä (ἐξίστημι). Jakeessa 6:52 Markus vielä tiivistää näkemyksensä Jeesuksen oppilaista. ”Sillä leivistäkään he eivät olleet päässeet ymmärrykseen (συνήμι), vaan heidän sydämensä olivat kivetettyjä (παρώω).”

Jaksossa esiintyvät Jeesus, hänen oppilaansa (μαθητής) sekä väkijoukko (ὄχλος). Jakso niveltyy selkeästi edelliseen jaksoon (6:30–44), jossa Jeesus ruokkii viisituhatta miestä. Oppilaiden ryhmän koko ei selviä näistä jakeista. Jakeissa

¹²⁶ Ks. Räisänen 1990, 197–198.

¹²⁷ Malina & Rohrbaugh 2003, 164, 350. Opetuslapset eivät ihmettele Jeesuksen identiteettiä, vaan hänen paikkaansa kosmisessa valtahierarkiassa, koska luonnonilmiöiden hallinta ei kuulunut ihmisille vaan erilaisille henkiolentoille (hyville tai pahoille) tai hierarkiassa näitä henkiolentoja korkeammassa asemassa oleville.

6:30–32 Jeesus lähtee kahdentoista valitun (apostolin)¹²⁸ kanssa veneellä kohti autiota paikkaa. Jakeessa 6:35 Markus taas puhuu oppilaista (μαθητής), eli kyseessä on joko apostolien ryhmä tai sitten rannalla olevasta väkijoukosta (6:33 πλὺς, 6:34 ὄχλος) on tähän ryhmään liittynyt muitakin henkilöitä. Nämä kaikki lukeutuvat kuitenkin sisäryhmään. Ulkoryhmäläisiä ei jaksossa esiinny.

Oppilaat ovat erityisasemassa, sillä Jeesus antaa heille tehtävän samalla, kun hän lähettää muut itseään seuraavat henkilöt pois. Oppilaat myös noudattavat Jeesuksen käskyä ja lähtevät keskenään veneellä kohti vastarantaa. Jeesus jää rannalle ja menee vuorelle yksin rukoilemaan. Oppilaat ovat edenneet matkallansa ja päässeet jo keskelle järveä, mutta heidän on vaikea jatkaa matkaa ja soutaa kovassa vastatuulella. On aamuyö ja Jeesus näkee oppilaidensa ahdingon. Oppilaiden ja Jeesuksen välinen fyysinen etäisyys on suuri. Erityisesti kannattaa huomioda se, että tässä jaksossa Jeesus erkaantuu oppilaistaan, kun lähes kaikissa muissa jaksoissa oppilaat tai heistä valittu ryhmä on koko ajan Jeesuksen seurassa.¹²⁹

Markus kertookin jakeessa 6:52, että oppilaiden ymmärtämättömyys johtuu siitä, että heidän sydämensä ovat kovetettuja (πωρώ)¹³⁰ ja tehty sellaisiksi, että he eivät kykene ymmärtämään Jeesuksen ihmetekojä. Samasta sydämen kovuudesta Markus syyttää kahdesti ulkoryhmään kuuluvia fariseuksia (3:5 πῶρωσις, 10:5 σκληροκαρδία). Oppilaita verrataan selkeästi ulkoryhmäläisiin. He eivät myöskään tunnista Jeesusta, vaan Jeesuksen pitää erikseen kertoa heille kuka hän on: ”ἐγὼ εἰμι”. Tämä voidaan tulkita siten, että Jeesuksen oppilaat ymmärtävät väärin ryhmänsä prototyypisyyden. Markus on jo kertonut lukijoillensa Jeesuksen kyvyistä ihmetekoihin aiemmassa venejaksossa (4:35–41) sekä viidentuhannen miehen ruokkimisessa (6:30–44). Lukijat siis jo tietävät, mihin Jeesus kykenee. Aiempien kokemusten perusteella Jeesuksen oppilaidenkin pitäisi tietää. Silti he ovat hämmästyneitä Jeesuksen kyvyistä ihmetekoihin. Markus vielä erityisesti korostaa oppilaiden etäisyyttä prototyyppiin jakeessa 6:52. Näyttäisikin siltä, että Markus haluaa jo tässä vaiheessa vahvistaa lukijoidensa käsitystä ryhmänsä prototyypisyydestä asettamalla Jeesuksen oppilaat huonoon valoon.

¹²⁸ Markus käyttää tässä termiä apostoli ja tämä on ainoa varma kohta Markuksella, jossa hän sitä käyttää. Jae 6:30 kuitenkin päättää jakson 6:7–13. Tämä kahdentoista valitun lähettämisestä kertova jakso kehystää toista kertomusta ja siksi jae 6:30 on erillään muusta kertomuksesta. Tämän takia termit apostoli ja kaksitoista näyttäisivät olevan identtisiä.

¹²⁹ Boring (2006, 189) katsoo, että Markus painottaa Jeesuksen ja opetuslasten välistä etäisyyttä, jota pelkkä ihmisyyys ei pysty kuroma umpeen. Opetuslapset ovat ahdingossa ja Jeesus on pois. Malina & Rohrbaugh 2003, 173. Evankeliumin kirjoittamisen aikaan yksin oleminen poikkesi normaalista käyttäytymisestä ja tällaisia yksinolevia henkilöitä pidettiin vaarallisina poikkeuksina.

¹³⁰ Jeesus nuhtelee heitä ymmärtämättömyydestä ja sydämen paatumuksesta myös kohdassa 8:17.

Oppilaiden ahdinko ja Jeesuksen poissaolo voidaan nähdä viittaavan Markuksen yhteisön sen hetkiseen sosiaaliseen identiteettiin. Jeesuksen saapuminen oppilaidensa luo antaa selvän vihjeen siitä, että kyseessä voisi olla Cinnirellan määrittelemä tuleva sosiaalinen identiteetti, jossa Jeesus on palannut takaisin oman yhteisönsä keskuuteen. Samalla tavalla kuin Jeesus tässä jaksossa pelastaa oppilaansa ahdingosta, niin vastaavasti Markuksen oman yhteisön sosiaalinen identiteetti tulee muuttumaan, kun Jeesus palaa takaisin yhteisönsä luokse. Oppilaiden pelko Jeesuksen saapuessa veneelle, hämmennys Jeesuksen kyvyistä sekä syytös sydämen kovuudesta osoittavat mielestäni sen, että Markuksen yhteisössä ei vielä täysin uskottu tähän mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin ja sen takia Markus haluaakin vahvistaa sitä.

3.3.3 Jeesus karkottaa pahan hengen (9:14–29)

Jeesus palaa kolmen lähimmän oppilaansa kanssa vuorelta muiden oppilaidensa (μαθητής) luokse. He väittelevät kirjanoppineiden kanssa ja väkijoukko (ὄχλος) on kerääntynyt heidän ympärilleen. Kun väkijoukko (παῖς ὁ ὄχλος) näkee Jeesuksen, he hämmästyvät ja juoksevat tervehtimään häntä. Jeesus kysyy väittelyn syytä ja yksi mies väkijoukosta (εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου) sanoo hänelle, että hän oli tuonut poikansa Jeesuksen luokse parannettavaksi. Jeesuksen oppilaat olivat yrittäneet karkottaa mykän hengen, mutta olivat epäonnistuneet siinä. Tähän Jeesus vastaa: *”Voi tätä epäuskoista sukupolvea! Kuinka kauan minun pitää olla teidän kanssanne? Kuinka kauan minun pitää kestää teitä? Tuokaa hänet minun luokseni!”* Kun Jeesus on parantanut pojan ja mennyt sisään taloon oppilaidensa kanssa, he kysyvät Jeesukselta, miksi he eivät kyenneet karkottamaan mykkää henkeä. Jeesus vastaa, että sen saa karkotettua vain rukouksella.

Paikalla on aluksi kirjanoppineita, väkijoukko, isä, hänen poikansa, mykkä henki sekä ne oppilaat, jotka eivät ole Jeesuksen mukana. Jeesus ja hänen mukansa olevat oppilaat saapuvat paikalle. Jos katsotaan aiempaa jaksoa, niin Jeesuksen mukana näyttäisi olevan Pietari, Jaakob ja Johannes (9:2). Paikalla olevista oppilaista ei erikseen mainita lukumäärää eli se voi olla yhdeksän tai enemmän. Jae 9:28 kuitenkin rajaa tämän määrän korkeintaan siihen, mitä yhteen huoneeseen mahtuu. Kaikki oppilaat, väkijoukko sekä isä näyttäisivät kuuluvan sisäryhmään. Kirjanoppineet ja mykkä henki ovat selvästi ulkoryhmään kuuluvia. Sairas

poika jää neutraaliin asemaan.¹³¹ Tässä jaksossa Jeesuksen oppilaat siis ovat yrittäneet mykän hengen karkottamista. Oppilaiden valtuudet näyttäisivätkin olevan samat kuin kahdellatoista valitulla, joille annettiin valtuutus saastaisien henkien karkotukseen (3:15). Jeesus myös opettaa heitä ja kertoo, miksi he eivät onnistuneet mykän hengen karkottamisessa.¹³² Tämän jakson perusteella termit (μαθητής) ja (δωδεκα) näyttäisivät olevan hyvin lähellä toisiaan.

Oppilaiden epäonnistuminen saastaisen hengen karkottamisessa nousee oman tutkimukseni kannalta kiinnostavaksi kohdaksi. Tämä epäonnistuminen vaikutti sisäryhmään heikentämällä sen mainetta. Siksi Jeesuksen täytyi toimia, jotta ryhmän kunnia säilyisi.¹³³ Epäonnistumisen syistä ei ole täyttä varmuutta. Esimerkiksi Witherington katsoo, että oppilaiden epäonnistuminen ei johtunut ymmärryksen tai uskon puutteesta. Hänen mukaansa oppilaat eivät ymmärtäneet sitä, että vaikka Jeesus oli valtuuttanut heidät karkottamaan saastaisia henkiä (3:15) ja he olivat siinä aiemmin onnistuneet (6:13), niin valtuutus ei ollut kertaluonteinen pysyvä lahja, vaan se vaati jatkuvaa jumalayhteyttä ja oli riippuvainen tästä.¹³⁴ Boring taas lähestyy asiaa hieman eri näkökulmasta, jonka mukaan oppilaat epäonnistuivat sen takia, että heiltä puuttui uskoa. Jeesuksen ohje rukoilemisesta liittyy Boringin mukaan uskoon, sillä hän katsoo, että usko ja rukous ovat olennaisesti yhteydessä toisiinsa.¹³⁵

Tässä jaksossa oppilaat asettuvat etäälle prototyypistä, koska he eivät kykene suorittamaan Jeesuksen antamaa tehtävää. Mielestäni sosiaalisen identiteetin teorian kannalta yksi mielenkiintoinen huomio on se, että tässä jaksossa oppilaiden epäonnistumisen aikana Jeesus ei ollut heidän kanssaan. Jeesuksen läsnäolon puute näyttäisi viittaavaan vastaavasti kuin kohdassa (6:45–52) Markuksen oman yhteisön ongelmaan. Miten tulisi suhtautua jäsenien kohtaamaan kärsimyksen? Tässä on jälleen viittaus mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin. Yhteisössä on vallalla hämmennystä ja epätoivoa. Jeesuksen paluu yhteisön keskuuteen tulee korjaamaan tilanteen samoin kuin tässä jaksossa Jeesuksen paluu korjaa tilanteen. Hän parantaa sairaan pojan, kun oppilaat ensin olivat siinä epäonnistuneet. Tässä kohdin Jeesuksen huoli ryhmän kunnian voidaan tulkita hieman eri

¹³¹ Malina & Rohrbaugh 2003, 185. Isällä ja koko perheellä oli vaarana joutua hyljeksityksi yhteisössään sairaan pojan takia, joten pojan parantaminen hyödyttäisi erityisesti heitä.

¹³² Markuksella on myös muita kohtia, joissa Jeesus opettaa oppilaitansa (μαθητής). Mm. Jeesus opettaa heille yksityisesti sen, mikä saastuttaa ihmisen (7:17–23) sekä kertoo heille avioerosta (10:10–12).

¹³³ Malina & Rohrbaugh 2003, 185.

¹³⁴ Witherington 2001, 265–266.

¹³⁵ Boring 2006, 275.

tavalla kuin kohdassa 4:35–41, koska mikäli tulkintani mahdollisesta tulevasta identiteetistä pitää paikkaansa, niin silloin Jeesuksen toiminta viittaa nimenomaan tähän eikä sen hetkiseen ryhmän kunniaan.

3.3.4 Leevi

Mikä Leevin suhde on opetuslapsiin tai kahteentoista? Markus ei nimeä Leeviä kahdentoista apostolin listassaan (3:13–19). Jos Leevin kutsumiskertomusta (2:14) vertaa esimerkiksi Matteuksen evankeliumiin, niin siellä nimi Leevi on muutettu nimeksi Matteus (Mt. 9:9), joka löytyy sekä Markuksen kahdentoista listasta että Matteuksen omasta apostolien listasta (Mt. 10:3). Markuksella on mielestäni kuitenkin selvä ero Leevin ja kahden aiemman kutsumiskertomuksen välillä. Aiemmissa kertomuksissa Simonille ja Andreakselle sekä Jaakobille ja Johannekselle annetaan tehtävä olla ihmisten kalastajia. Leevi taas ei saa mitään tehtävää.¹³⁶ Simon ja Andreas sekä Jaakob ja Johannes myös kutsutaan pareittain seuraamaan Jeesusta, Leevi taas kutsutaan yksin ilman paria.

Katsoisinkin, että tämä pareittain kutsuminen sekä tehtävän antaminen liittyy Markuksella temaattisesti opetuslasten lähettämiseen (6:7), jossa Jeesus ensin kutsuu opetuslapset (δωδεκα) luokseen ja sitten antaa heille tehtävän sekä lähettää heidät pareittain matkaan. Tämän valossa tulkitsisinkin, että Leevi ei kuulunut kahdentoista joukkoon, mutta myöskään evankelista Markuksella eivät nimet menneet sekaisin.¹³⁷ Leevi asettuneen Boringin mallissa oppilaiden joukkoon tai mahdollisesti vielä ulommalle kehälle eli niihin, jotka vain seuraavat Jeesusta. Leevin kutsuminen seuraamaan Jeesusta osoittaa, että tätä kutsua ei ole tarkoitettu ainoastaan kahdelletoista valitulle (δωδεκα), vaan kutsu koskee myös muita ulomilla kehillä olevia Jeesuksen seuraajia.

Leevi Alfeuksen pojan kutsu seuraamaan Jeesusta on siis edellä mainitsemiä poikkeuksia lukuun ottamatta samantyyppinen kertomus, kuin Simonin ja Andreaksen sekä Jaakobin ja Johanneksen kutsu seuraamaan Jeesusta. Perikoopissa Jeesus kulkee sen tulliaseman ohi, jossa Leevi on töissä, ja kutsuu tätä seuraa-

¹³⁶ Ks. esim. Marcus 2000, 229–230.

¹³⁷ Näin myös Guelich 1989, 100. Leevi ei mitä ilmeisimmin kuulunut kahdentoista opetuslapsen joukkoon. Hänet kuitenkin kutsuttiin seuraamaan (ἀκολουθέω) Jeesusta ja Jeesuksen opetuslapseksi samoin kuin Simon, Andreas, Jaakob ja Johannes. Erona on kuitenkin se, että siinä missä ensimmäiset opetuslapset jättivät (ἀφέντες) kaiken taakseen, niin Leevi vain nousi (ἀναστὰς) ja lähti seuraamaan Jeesusta. Ks. myös Boring 2006, 80. 'Kahdentoista' ulkopuolelle kuuluvan Leevin Jeesukselta saama kutsu opetuslapseksi laajentaa opetuslapseuden koskemaan kaikkia syntisiä, eikä pelkästään "kahtatoista" opetuslasta. Tähän Leevin saamaan kutsuun Boring perustaa oman laajennetun käsityksensä opetuslapsista.

maan (ἀκολουθεῖω) itseään. Leevi tottelee välittömästi, jättää työpaikkansa ja lähtee seuraamaan Jeesusta.

Tässä kertomuksessa on kaksi henkilöä, Jeesus ja Leevi, sekä mahdollisesti edellisessä jakeessa (2:13) Jeesusta seuraava ihmisjoukko (ὄχλος). Markus antaa olettaa, ettei Leevi ole aiemmin kuullut Jeesuksesta mitään, koska hän ei ole Jeesusta seuraavan ihmisjoukon mukana, vaan tulee vastaan vasta myöhemmin.

Edellisestä jakeesta mukaan tullut kansanjoukko kuuluu sisäpuolisiin, koska he kulkevat Jeesuksen mukana ja Jeesus opettaa heitä. Leevi on aluksi neutraali Jeesuksen suhteen, mutta Jeesuksen kutsu tekee hänet sisäpuolelle kuuluvaksi. Samoin kuin ensimmäisten opetuslasten kutsumisessa (1:16–20) Leevinkin liittyminen Jeesuksen ryhmään voidaan nähdä sosiaalisena liikkuvuutena, jossa ryhmän vaihto on koettu positiiviseksi muutokseksi.¹³⁸

Leevi vastaa Jeesuksen kutsuun myönteisesti ja välittömästi. Hän jättää työnsä sekä tulliaseman ja lähtee seuraamaan Jeesusta. Luopuminen kaikesta aiemmasta ja Jeesuksen kutsun välitön noudattaminen asettaa Leevin hyvin lähelle prototyyppiä. Kuva Leevistä muodostuu yhtä ideaaliseksi kuin Pietarin, Andreaksen, Jaakobin ja Johanneksenkin kuva heidän omissa kutsukertomuksissaan. Leevi ei kuitenkaan mitä ilmeisimmin kuulunut kahdentoista valitun joukkoon. Hän ei myöskään esiinny evankeliumissa tämän kutsumiskertomuksen ja sitä seuraavan aterioimisen jälkeen. Lukijalle jää epäselväksi se, kuinka lopullista Leevin luopuminen todellisuudessa on. Palaako hän tulliasemalle heti ruokailun jälkeen, vaiko vasta siinä vaiheessa, kun Jeesus nousee vuorelle kahdentoista valitun kanssa (3:13)? Markuksen evankeliumi ei anna tähän vastausta.

3.3.5 Yhteenveto oppilaista

Oppilaiden ryhmän kokoa ei ole tarkkaan määritelty. Se ei kuitenkaan ole rajattoman suuri, koska tämä ryhmä mahtuu taloon (7:17; 9:28; 10:10) tai vierashuoneeseen (14:14).¹³⁹ Markuksella oppilaiden määrä rajautuu joskus myös siihen, kuinka monta henkilöä veneeseen mahtuu (6:45; 8:10). Tämä ei kuitenkaan päde joka kohdassa, koska kun he lähtevät Gerasan alueelle (4:36), mukaan tulee muitakin veneitä ja Markus ei kerro tarkemmin, ovatko kaikki oppilaat yhdessä vaiko useammassa veneessä.

¹³⁸ Ks. France 2002, 130. Tullimies Leevin sosiaalinen asema poikkesi hyvin selkeästi kalastajien sosiaalisesta asemasta. Siinä, missä kalastajien ammatti oli arvostettu, niin tullimiehet olivat sosiaalisia hylkiöitä. Heitä halveksivat sekä juutalaiset että pakanat.

¹³⁹ Näin myös Boring 2006, 169–170.

Leevin kutsuminen seuraamaan Jeesusta osoittaa, että tätä kutsua ei ole tarkoitettu ainoastaan kahdelletoista valitulle (δωδεκα), eikä kutsu siis rajoitu pelkästään näihin kahteentoista, vaan se koskee myös laajempaa opetuslasten piiriä. Oppilailla näyttäisi myös olevan samat valtuudet karkottaa saastaisia henkiä (9:18) kuin kahdellatoista valitullakin on (3:15; 6:7).

Tarkastelemistani jaksoista löytyi kaksi viittausta mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin (6:45–52 ja 9:14–29). Molemmissa jaksoissa oppilaat olivat ahdingossa tai epäonnistuivat, kun Jeesus ei ollut heidän kanssaan. Tilanne kuitenkin korjaantuu Jeesuksen saavuttua paikalle. Katsoisin, että Markuksella tämä teema mahdollisesta tulevasta sosiaalisesta identiteetistä alkaa kehittymään vasta jaksossa 6:45–52, koska vielä jakeessa 6:13 kaksitoista valittua pystyivät karkottamaan saastaisia henkiä sekä parantamaan sairaita, kun Jeesus oli lähettänyt heidät pareittain matkaan.

4 Johtopäätökset ja loppupäätelmät

Tutkimukseni yhtenä lähtökohtana oli Boringin malli opetuslapsista. Keskityin mallin kolmeen sisimpään kehään eli kolmen sisäpiiriin, kahteentoista valittuun (δώδεκα) sekä oppilaisiin (μαθητής).

Kolmen sisäpiiriin kuuluvat käyttäytyivät ja ajattelivat samalla tavalla kuin muutkin oppilaat. Tästä oli esimerkkinä Jaakobin ja Johanneksen yritys tavoitella itselleen parempaa asemaa ryhmässä (10:37). Muiden oppilaiden reaktio (10:41) paljasti, ettei heidän käsityksensä ja halunsa poikennut Jaakobin ja Johanneksen toiveista. Vastaavasti Pietarin lupaus seurata Jeesusta kärsimyksistä huolimatta (14:31) ei eronnut muiden oppilaiden Jeesukselle antamasta lupauksesta. Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen asema kuitenkin erosi muista oppilaista siinä, että Jeesus otti vain heidät mukaansa Kirkastusvuorelle (8:27–30) sekä Jairoksen kotiin (5:37). Kutsu seuraamaan Jeesusta (1:16–20) asetti Pietarin, Jaakobin, Johanneksen ja Andreaksen erityisasemaan. Leevin kertomus (2:14) kuitenkin osoittaa, että Jeesus kutsui myös muita kuin kaksitoista valittua, joita siis tämä kolmen sisäpiiri edustaa, seuraamaan itseään.

Kaksitoista valittua (δώδεκα) olivat erityisasemassa, sillä Jeesus oli itse heidät kutsunut muiden joukosta (3:13). Heille hän antoi tehtäväksi olla kanssaan (3:14) sekä lähetti heidät saarnaamaan (6:7). Heille myös annettiin valta karkottaa saastaisia henkiä (3:15; 6:7). Jeesus myös kertoi heille Jumalan valtakunnan salaisuuden (4:11) sekä opetti muutenkin. Pällekäisyys oppilaiden kanssa tulee kuitenkin tämän lupauksen jälkeisten vertausten lopuksi (4:34), jossa Jeesus selittää kaikki vertauksensa oppilailleen (μαθητής). Termiä ἀπόστολος Markus käyttää vain kerran (6:30) ja kontekstin perusteella se on palautettavissa termiin δώδεκα. Ainoan poikkeuksen kahdentoista joukosta muodostaa Juudas, joka vasta evankeliumin lopussa valitsi erilaisen toimintamallin kuin muut Jeesuksen opetuslapset (14:10; 14:43–45). Evankeliumin alkupuolella hän oli kuitenkin toiminut ryhmän mukana eikä sen puolesta erottautunut millään lailla muista kahdestatoista tai oppilaista.

Jeesuksen oppilaat saavat monessa eri tilanteessa erityistä opetusta häneltä (7:17–23; 10:10–12). Oppilaiden lukumäärä jää avoimeksi. Heidän lukumääränsä voidaan kuitenkin rajoittaa siihen enimmäismäärään, mikä mahtuu yhteen taloon (7:17; 9:28; 10:10) tai vierashuoneeseen (14:14). Joissain kohdissa tämä määrä voidaan rajoittaa myös veneeseen (6:45; 8:10). Jakeessa 4:36 mukaan tulee muitakin veneitä, eli tässä kohdassa oppilaiden määrä voi olla huomattavasti suurem-

pikin kuin yksi veneellinen. Oppilaiden lukumäärä voi siis olla kaksitoista, enemmän tai vähemmän.

Analysoimieni jaksojen perusteella ei voida sanoa Markuksen opetuslapsista käyttämien termien poikkeavan toisistaan kovinkaan paljoa. Kuvaus opetuslapsista on kuitenkin mielestäni hierarkkinen. Muun muassa kahdentoista valitun kutsuminen ja heidän nimeämisenä sekä kolmen sisäpiirin etuoikeus olla Jeesuksen seurassa osoittavat tämän. Markuksen kovin kritiikki näyttäisikin kohdistuvan näihin hierarkiassa korkeimmalla paikalla oleviin. Esimerkiksi Jeesus kutsuu Pietaria Saatanaksi (8:33), Pietari kieltää tuntevansa Jeesuksen kolme kertaa (14:68, 70, 71), Jaakob ja Johannes esitetään vallanhaluisina (10:37) sekä kahdentoista valitun joukkoon kuuluva Juudas kavaltaa Jeesuksen. Mielenkiintoinen ero Juudaksen ja kolmen sisäpiirin käsittelyssä on se, että Juudas esitellään aina yhtenä kahdestatoista, mutta Pietarin, Jaakobin, Johanneksen tai Andreaksen yhteydessä tätä ei mainita, vaikka myös he kuuluvat kahdentoista valitun joukkoon.

Jeesuksen opetuslapset epäonnistuivat monessa kohdin ja Jeesus syytti heitä ymmärtämättömyydestä sekä sydämen kovuudesta (6:52; 8:17). Vaikka rajauksen vuoksi en tässä työssä olekaan analysoinut vähäisiä hahmoja tarkemmin, on silti mielenkiintoista verrata opetuslapsia heihin. Ensinnäkin monet vähäiset hahmot osoittivat uskoa Jeesukseen ja hänen kykyihinsä. Spitaalinen polvistui Jeesuksen eteen ja pyysi apua (1:40). Halvaantuneen ystävät purkivat katon ja tekivät siihen reiän saadakseen halvaantuneen laskettua Jeesuksen luokse parannettavaksi (2:5). Jairos-niminen synagogan esimies pyysi Jeesusta parantamaan kuolemaisillaan olevan tyttärensä (5:23). Verenvuotoa sairastava nainen kosketti Jeesusta parantukseen (5:28, 34). Gennesaretin alueen ihmiset toivat sairaita Jeesuksen luokse parannettaviksi (6:55–56). Syyrian foinikialainen nainen pyysi Jeesusta ajamaan pahan hengen tyttärestään, vaikkei itse edes ollut juutalainen (7:25–29). Sokea kerjäläinen Bartimaos pyysi Jeesusta parantamaan hänen näkönsä (10:47–52). Isä, jonka pojalla oli mykkä henki, pyysi Jeesukselta apua hengen karkottamiseen pojasta, kun opetuslapset olivat ensin epäonnistuneet tässä karkottamisessa. Pojan isällä oli sitä uskoa, joka opetuslapsilta puuttui (9:17–29).

Vähäiset hahmot tekivät myös monissa kohdin asioita, joiden olettaisi kuuluvan opetuslapsille. Siinä, missä Johannes Kastajan opetuslapset hakivat Johanneksen ruumiin Herodeksen luota ja hautasivat hänet (6:29), Jeesuksen omat opetuslapset taas pakenivat paikalta jo hänen vangitsemisensä yhteydessä (14:50) ja Pietarikin hyvin pian sen jälkeen (14:72). Jeesuksen seurassa oleminen ja hautaa-

misen hoitaminen jäi vähäisten hahmojen tehtäväksi. Esimerkiksi spitaaia sairaustaneen Simonin talossa nimeltä mainitsema nainen voiteli Jeesuksen edeltä käsin hautaamista varten (14:3, 8). Ristin kantamisessa Jeesusta auttoi Simon Kyreneläinen (15:21). Ristillä taas sadanpäällikkö tunnusti Jeesuksen Jumalan Pojaksi (15:39). Joosef Arimatialainen haki Jeesuksen ruumiin ja hautasi hänet (15:42–47). Haudalla olevat naiset voitelivat Jeesuksen ruumiin ja saivat ilmoituksen nuorukaiselta (16: 1–8). Näiden esimerkkien valossa on ilmeistä, että kattavampi opetuslapseuteen ja Jeesuksen seuraamiseen liittyvä sosiaalisen identiteetin analyysi vaatisi vielä muun muassa näiden vähäisten hahmojen tarkempaa analyysiä.

Tutkimuksen alussa määrittelemäni prototyyppi osoittautui oikeanlaiseksi ja tarkentui analyysissäni. Käsitys Jeesuksesta prototyypinä vahvistui, kun Pietari tunnusti Jeesuksen Kristukseksi (8:29). Tässä työssä analysoitujen jaksojen valossa yksi keskeinen tulos liittyi ryhmän sosiaaliseen identiteettiin ja siihen, kuinka vahvasti Markus rakentaa mahdollista tulevaa sosiaalista identiteettiä (6:45–52; 9:14–29; 14:28; 16:7).

Taustalla on syynä ehkä se, että Jeesuksen ryhmä hajosi, kun hänet vangittiin ja teloitettiin. Markuksen yhteisön jäsenillä oli vaikeuksia sopeutua vallitsevaan tilanteeseen, jossa yhteisön arvo oli laskenut ja he kohtasivat kärsimystä ja vainoa. Markuksen evankeliumin luku 13 heijastaa tätä yhteisön tilannetta. Tämän takia oli olennaista luoda prototyyppi, joka selittäisi ryhmän sen hetkisen ahdingon ja tekisi kärsimyksestä pikemminkin ryhmän jäsenen arvoa nostavan seikan kuin arvoa laskevan. Tämä uusi prototyyppi auttaisi ryhmän jäseniä sopeutumaan sen hetkiseen huonoon tilanteeseen. Markus rakentaa tämän prototyypin Jeesuksen oman esimerkin varaan ja vahvistaa sitä Jeesuksen omilla opetuksilla.

Jotta ryhmä vertautuisi positiivisesti muihin ulkopuolisiin ryhmiin, Markus luo mahdollisen tulevan sosiaalisen identiteetin, jonka valossa oma ryhmä näyttäytyy positiivisena suhteessa muihin ryhmiin. Tämän uuden mahdollisen tulevan identiteetin varaan yhteisö voi sitten rakentua. Katsoisin kuitenkin, että Markus käy kamppailua moneen suuntaan ja hänen evankeliumilleen tekisi vääryyttä pelkistää hänen motiivinsa ainoastaan yhteen näkemykseen, jossa opetuslapseuden prototyyppi luodaan pelkästään ryhmän sisäisiä tarpeita varten.

Messiassalaisuus näyttäisi selittyvän hyvin Räisäsen tulkinnalla. Markus tuo vahvasti esiin Pietarin tunnustuksessa sekä Jeesuksen opetuksissa oman kristologisen näkemyksensä. Tästä kuvasta muodostuu se prototyyppi, jonka Markus haluaa muidenkin kilpailevien ryhmien omaksuvan. Q-tradition näkemyksiä edusta-

viin ryhmiin Markus vetoaa Jeesuksen omilla sanoilla, koska näille ryhmille maanpäällisen Jeesuksen opetukset olivat keskeisessä asemassa. Messiassalaisuuden tarkoituksena oli selittää sitä, miksi he eivät jo aiemmin olleet ymmärtäneet Markuksen edustaman näkemyksen oikeellisuutta.

Voimakas kritiikki Pietaria kohtaan esimerkiksi sen jälkeen, kun hän ensin oli tunnustanut Jeesuksen Kristukseksi tai kun Pietari kielsi Jeesuksen kolme kertaa, ei mielestäni selity pelkästään Markuksen kamppailulla Q-tradition näkemyksiä edustavien ryhmien kristologista näkemystä vastaan. Tai sillä, että haavoittuvuus ja puutteellisuus kuuluvat opetuslapseuden prototyyppiin. Markus selkeästi haluaa tehdä eroa myös Jerusalemin alkuseurakuntaan. Tässä näyttäisi vähäisten hahmojen merkitys korostuvan. Markus esittää konkreettisia yksilöllisiä onnistumisia vähäisten hahmojen avulla. Ja jos Leevi luetaan vähäisiin hahmoihin, niin silloin kutsu Jeesuksen seuraamiselle osoitetaan suoraan myös heille. Markus näyttäisikin haluavan suunnata lukijoidensa katsetta kohti näihin vähäisiin hahmoihin, joista lukijoiden sitten pitäisi ottaa mallia pikemminkin kuin Pietarista tai muista Jeesuksen oppilaista. Vähäiset hahmot siis näyttäisivät Markuksella edustavan oikeanlaista opetuslapseutta siinä, missä Pietari ja muut Jeesuksen oppilaat epäonnistuivat. Tämä kuitenkin vaatisi tarkempaa tutkimusta.

Katsoisin, että Markus ei kuitenkaan vie tätä kritiikkiä Pietaria kohtaan ihan loppuun asti. Kuvaus opetuslapsista jää lopulta hyvin inhimilliseksi. He yrittävät ja tekevät parhaansa, vaikka eivät ymmärräkään Jeesusta ja vaikka epäonnistuvatkin toistuvasti. Jeesus näyttäisi selvästi ymmärtävän ja hyväksyvän tämän puutteellisuuden (14:27–28). Tähän jakeeseen 14:28 sisältyy hyvin vahva lupaus ylösnousemuksen jälkeisestä kohtaamisesta. Siinä on myös ennalta otettu huomioon opetuslasten tulevat epäonnistumiset. Tämä lupaus toistetaan vielä uudestaan jakeessa 16:7, kun kaikki epäonnistumiset ovat jo tapahtuneet. Tässä lupauksessa mainitaan nimenomaa Pietari, jota Markus on erityisesti kritisoinut. Mielestäni Markus selkeästi osoittaaakin, että haavoittuvuus ja puutteellisuus kuuluvat opetuslapseuden prototyyppiin. Hänen tarkoituksensa on horjuttaa Pietarin asemaa, mutta ei kuitenkaan täysin tuhota sitä. Katsoisinkin, että Markus yhdistää taitavasti Pietari kritiikkinsä opetuslapseuden prototyypin määrittelyyn.

Markuksen kuvaus evankeliumin alussa kutsukertomuksien henkilöistä sekä kahdestatoista valitusta osoittautui mielestäni hyvin ideaaliseksi. Näissä jaksoissa opetuslapseuden prototyyppi toteutui täydellisenä. Tässä on mielestäni nähtävissä yhteys Markuksen luomaan mahdolliseen tulevaan sosiaaliseen identiteettiin. Kut-

sukertomukset ja kuvaukset kahdestatoista valitusta sijoittuvat Galileaan. Samoin Jeesuksen lupaus jälleennäkemisestä sijoittuu niin ikään Galileaan (14:28). Myös haudalla oleva nuorukainen mainitsee Jeesuksen odottavan Galileassa (16:7). Mielestäni onkin hyvin mahdollista, että Markus kuvaa hahmottelemansa mahdollisen tulevan sosiaalisen identiteetin juuri näissä Galileassa tapahtuvissa evankeliumin alun kuvauksissa.

Oma tutkimukseni näyttäisi siis sijoittuvan Blackin opetuslapsikuvauksien jaottelussa siihen ryhmään, jossa tämä kuvaus on sekä positiivinen että negatiivinen (tyyppi II).

5 Lähde- ja kirjallisuusluettelo

5.1 Lähteet ja apuneuvot

- Aejmelaeus, Lars (2003). *Uuden testamentin kreikan kielioppi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Liljeqvist, Matti (2011). *Uuden testamentin sanakirja kreikka-suomi*. 2. p. Helsinki: Finn Lectura.
- Nestle-Aland (2012). *Novum Testamentum Graece*. 28. revidierte Auflage. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Mikkeli: Suomen Pipliaseura 1992.
- Räisänen, Heikki & Raimo Hakola (toim.) (1993). *Viisi evankeliumia rinnakkaisteksteinä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Schmoller, Alfred (1989). *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*. 8., uudistettu painos. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

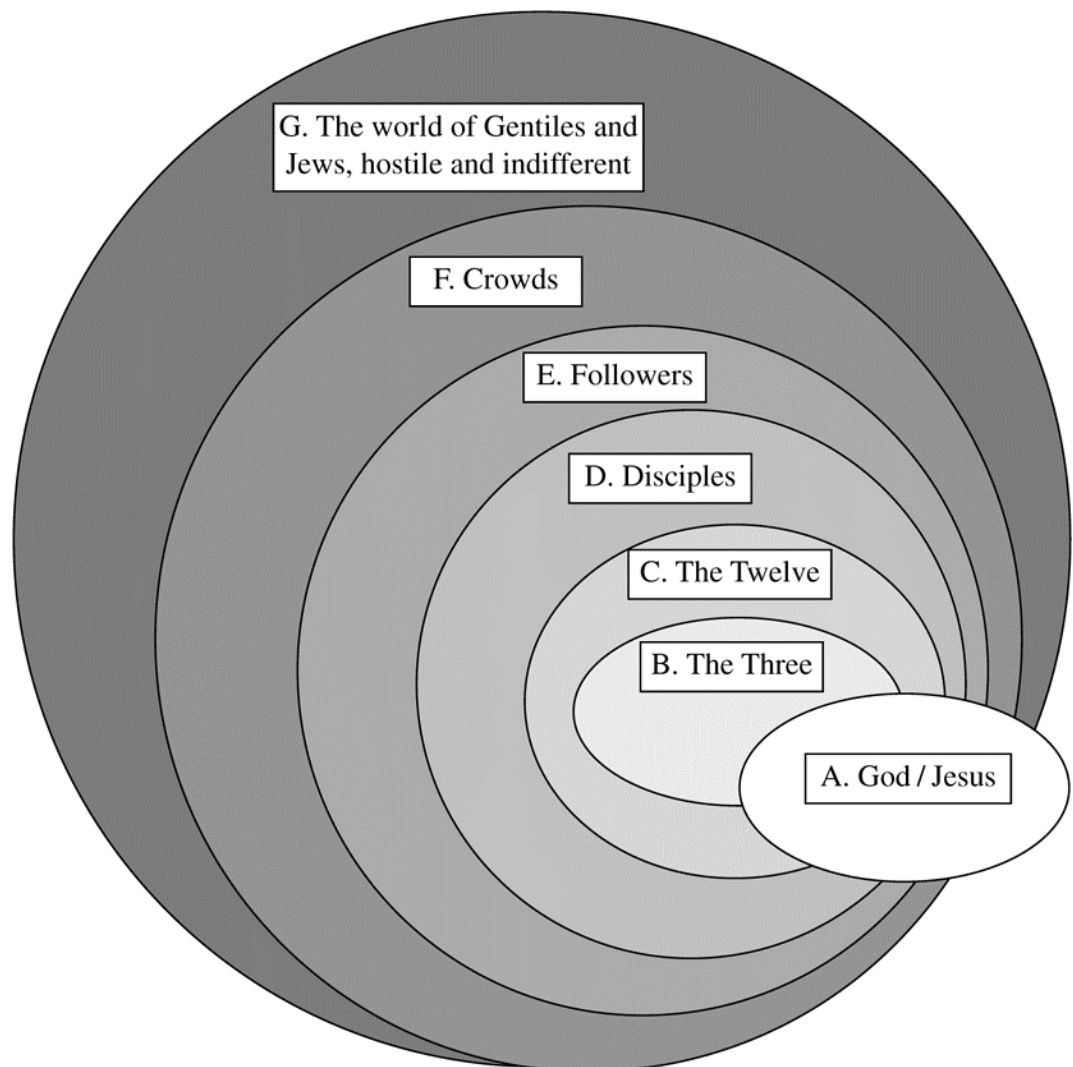
5.2 Kirjallisuus

- Best, Ernest (1981). *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark*. Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, 4. Sheffield: JSOT Press.
- Black, C. Clifton (2011). *Mark*. Abingdon New Testament Commentaries. Nashville: Abingdon Press.
- Black, C. Clifton (2012). *The Disciples according to Mark: Markan Redaction in Current Debate*. 2nd ed. Michigan: Eerdemans.
- Bock, Darrell (2015). *Mark*. New Cambridge Bible Commentary. New York: Cambridge University Press.
- Boring, M. Eugene (2006). *Mark: A Commentary*. The New Testament Library. Louisville, Kentucky; London: Westminster John Knox Press.
- Cinnirella, Marco (1998). *Exploring Temporal Aspects of Social Identity: The Concept of Possible Social Identities*. European Journal of Social Psychology 28, 227–248.
- Collins, Adela Yarbro (2007). *Mark: A Commentary*. Hermeneia. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Crook, Zeba (2009). Honor, Shame, and Social Status Revisited. *Journal of Biblical Literature*, 128(3), 591–611. doi:10.2307/25610205
- Esler, Philip F. (2014). An Outline of Social Identity Theory. Coleman A. Baker & J. Brian Tucker (eds.), *T&T Clark Handbook to Social Identity in the New Testament*. London: Bloomsbury, 13–39.
- Evans, Craig A. (2001). *Mark 8:27–16:20*. Word Biblical Commentary 34B. Dallas, TX: Word Books.
- France, R. T. (2002). *The Gospel of Mark: A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary. Michigan: Eerdemans.
- Guelich, Robert A. (1989). *Mark 1–8:26*. Word Biblical Commentary 34A. Dallas, TX: Word Books.

- Henderson, Suzanne Watts (2006). *Christology and Discipleship in the Gospel of Mark*. Society for New Testament Studies Monograph Series 135. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hurtado, Larry W. (1996). Following Jesus in the Gospel of Mark – and Beyond. Richard N. Longenecker (ed.), *Patterns of Discipleship in the New Testament*. Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans Pub. 9–29.
- Hyvärinen, Jarkko (2019). *Fariseukset Markuksen evankeliumissa sosiaalisen identiteetin näkökulmasta*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.
- Jokiranta, Jutta & Petri Luomanen (2013). Sosiaalisen identiteetin näkökulma. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu (toim.), *Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen*. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 105. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 67–84.
- Järvinen, Arto (1997). Jeesuksen lauselmien evankeliumi Q. Arto Järvinen & Matti Myllykoski (toim.), *Varhaiskristilliset evankeliumit*. Helsinki: Yliopistopaino, 125–182.
- Luomanen, Petri (2013). Johdanto. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu (toim.), *Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen*. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 105. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 12–30.
- Malbon, Elizabeth Struthers (1994). The Major Importance of the Minor Characters in Mark. Elizabeth Struthers Malbon & Edgar V. McKnight (eds.), *The New Literary Criticism and the New Testament*. Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 109. Valley Forge, Pa.: Trinity Press International. 58–86.
- Malina, Bruce J. (2001). *The New Testament World: Insights from Cultural Anthropology*. 3rd ed. Louisville, KY: Westminster.
- Malina, Bruce J. & Richard L. Rohrbaugh (2003). *Social Science Commentary on the Synoptic Gospels*. 2nd ed. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Marcus, Joel (2000). *Mark 1–8: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 27. New York: Doubleday.
- (2009). *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Yale Bible 27A. New Haven: Yale University Press.
- Meye, Robert P. (1968). *Jesus and the Twelve: Discipleship and Revelation in Mark's Gospel*. Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans.
- Middleton, Paul (2014). Suffering and the Creation of Christian Identity in the Gospel of Mark. Coleman A. Baker & J. Brian Tucker (eds.), *T&T Clark Handbook to Social Identity in the New Testament*. London: Bloomsbury, 173–189.
- Nikki, Nina (s.a.). Sosiaalipsykologinen lähestymistapa. *EMO: Eksegeetiikan menetelmien oppimisympäristö*.
<http://www.helsinki.fi/teol/pro/emo/tarkastelutapoja/sosiaalitieteet6.html> (luettu 1.11.2020).
- Rhoads, David M., Joanna Dewey & Donald Michie (2012). *Mark as Story: An Introduction to the Narrative of a Gospel*. 3rd ed. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Ruokonen, Vesa (1978). *Opetuslapset Markuksen evankeliumissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

- Räisänen, Heikki (1990). *The 'Messianic Secret' in Mark*. Studies of the New Testament and Its World. Translated by Christopher Tuckett. Edinburgh: Clark.
- Telford, William R. (1999). *The Theology of the Gospel of Mark*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tolbert, Mary Ann (1996). *Sowing the Gospel: Mark's World in Literary-Historical Perspective*. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Tuckett, C. M. (1992). Messianic Secret. David Noel Freedman (ed.), *The Anchor Yale Bible Dictionary: Volume 4*. New York: Doubleday. 797–800.
- Weder, H. (1992). Disciple, Discipleship. Trans. Dennis Martin. David Noel Freedman (ed.), *The Anchor Yale Bible Dictionary: Volume 2*. New York: Doubleday. 207–210.
- Weeden, Theodore J. (1971). *Mark: Traditions in Conflict*. Philadelphia: Fortress Press.
- Witherington, Ben (2001). *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans Pub.

Liitteet

Kuva 1.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Boring 2006, 168.